

ISSN 1311-3321 (print)
ISSN 2535-1028 (CD-ROM)
ISSN 2603-4123 (on-line)

UNIVERSITY OF RUSE “Angel Kanchev”
РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ “АНГЕЛ КЪНЧЕВ”

BSc, MSc and PhD Students & Young Scientists
Студенти, докторанти и млади учени

PROCEEDINGS

Volume 63, book 6.6.

Linguistics, Literature and Art Science
&

History, Ethnology and Folklore

НАУЧНИ ТРУДОВЕ

Том 63, серия 6.6.

Лингвистика, литература и изкуствознание
&

История, етнология и фолклор

Ruse
Русе
2024

Volume 63 of PROCEEDINGS includes the papers presented at the scientific conference RU & SU'24, organized and conducted by University of Ruse "Angel Kanchev" and the Union of Scientists - Ruse. Series 6.6 contains papers reported in the Linguistics, Literature and Art Science and History, Ethnology and Folklore sections.

Book	Code	Faculty and Section
Agrarian and Industrial Faculty		
1.1.	FRI-8.303b-1-AMT&ASVM	Agricultural Machinery and Technologies, Agrarian Science and Veterinary Medicine
	FRI-1.202-1-MR	Maintenance and Reliability
	FRI-9.2-1-THPE	Thermal, Hydro- and Pneumatic Equipment
	FRI-19.206-1-EC	Ecology and Conservation
	FRI-16.203-1-ID	Industrial Design
1.2.	THU-SSS-AMT&ASVM	Agricultural Machinery and Technologies, Agrarian Science and Veterinary Medicine
	THU-SSS-MR	Maintenance and Reliability
	THU-SSS-THPE	Thermal, Hydro- and Pneumatic Equipment
	THU-SSS-EC	Ecology and Conservation
	THU-SSS-ID	Industrial Design
Faculty of Mechanical and Manufacturing Engineering		
2.1.	FRI-1.317-1-MEMBT	Mechanical Engineering and Machine-Building Technologies
2.2.	TUE-1.417-SSS-MEMBT	Mechanical Engineering and Machine-Building Technologies
Faculty of Electrical Engineering Electronics and Automation		
3.1.	FRI-10.326-1-EEEE	Electrical Engineering, Electronics and Automation
3.2.	FRI-2G.303-1-CCT1	Communication and Computer Technologies 1
	FRI-2G.302-1-CCT2	Communication and Computer Technologies 2
3.3.	THU-10.326-SSS-EEEE	Electrical Engineering, Electronics and Automation
	THU-2G.303-SSS-CCT	Communication and Computer Technologies
Faculty of Transport		
4.1.	FRI-KC.H2-1-TMS	Transport and Machine Science
	SAT-KC.H2-1-TMS	Transport and Machine Science
4.2.	FRI-20.21-2-SITSTL	Sustainable and Intelligent Transport Systems, Technologies and Logistics
4.3.	MON-5.21-SSS-TMS	Transport and Machine Science
Faculty of Business and Management		
5.1.	FRI-2B.412-1-EM1	Economics and Management
5.3.	THU-2G404-SSS-EM	Economics and Management
5.4.	FRI-2G.510-1-ESIS	European Studies and International Security
8.2.	FRI-1.322-1-SW	Social Work
Faculty of Natural Sciences and Education		
6.1.	FRI-1.414-MIP	Mathematics, Informatics and Physics
6.2.	FRI-2G.305-1-PP	Pedagogy and Psychology
6.3.	FRI-2G.309-1-LL	Linguistics and Literature
	FRI-12.23-1-AS	Art Studies
6.4.	FRI-2G.307-1-ERI	Education - Research and Innovations

6.5.	FRI-1.219-SSS-PP	Pedagogy and Psychology
6.6.	FRI-2G.405-SSS-LLA	Linguistics, Literature and Art Science & History, Ethnology and Folklore
6.7.	FRI-2.203-SSS-FM	Financial Mathematics
	FRI-1.407.1-SSS-I	Informatics
Faculty of Law		
7.1.	FRI-2B.313-1-L	Law Studies
	SAT-2B.313-1-L	Law Studies
7.2.	FRI-2B.312-1-NS	National Security
7.3.	WED-2B313-SSS-L	Law Studies
Faculty of Public Health and Health Care		
8.1.	FRI-2K.201-1-HP	Health Promotion
8.3.	FRI-2G.104-1-HC	Health Care
8.4.	FRI-2G.309-1-MCDA	Medical and Clinical Diagnostic Activities
8.5.	THU-K.101-SSS-HP	Health Promotion
	THU-2.101-SSS-HC	Health Care
	THU-2Г.105-SSS-MCDA	Medical and Clinical Diagnostic Activities
Quality of Education Directorate		
9.1.	FRI-2.104-1-QHE	Quality of Higher Education
Razgrad Branch of the University of Ruse		
10.1.	FRI-LCR-1-CT(R)	Chemical Technologies
	FRI-LCR-P-1-CT(R)	Chemical Technologies (Poster session)
10.2.	FRI-LCR-1-BFT(R)	Biotechnologies and Food Technologies
	SAT-LCR-P-1-BFT(R)	Biotechnologies and Food Technologies (Poster session)
10.3.	TUE-SSS-BFT(R)	Biotechnologies and Food Technologies
	TUE-SSS-CT(R)	Chemical Technologies
Silistra Branch of the University of Ruse		
11.1.	FRI-110-1-PPM(S)	Pedagogy; Psychology and Methodology of training in...
	FRI-229-1-P(S)	Philology
	FRI-216-1-TS(S)	Technical Sciences
11.2.	FRI-239-I-PMT(S)	Pedagogy and Methodology of Training in...
	FRI-229-I-H(S)	Humanities
	FRI-216-I-TS(S)	Technical Sciences

The papers have been reviewed.

ISSN 1311-3321 (print)

ISSN 2535-1028 (CD-ROM)

ISSN 2603-4123 (on-line) Copyright © authors

The issue was included in the international ISSN database, available at <https://portal.issn.org/>.

The online edition is registered in the portal ROAD scientific resources online open access

PROGRAMME COMMITTEE

- **Prof. Amar Ramdane-Cherif**
University of Versailles, France
- **Assoc. Prof. Manolo Dulva HINA**
ECE Paris School of Engineering, France
- **Prof. Leon Rothkrantz**
Delft University of Technology, Netherlands
- **Assoc. Prof. Antonio Jose Mendes**
University of Coimbra, Portugal
- **Prof. Ville Leppanen**
University of Turku, Finland
- **Assoc. Prof. Marco Porta**
University of Pavia, Italy
- **Prof. Douglas Harms**
DePauw University, USA
- **Prof. Zhanat Nurbekova**
L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur Sultan, Kazakhstan
- **Prof. Mirlan Chynybaev**
Kyrgyz State Technical University, Bishkek, Kyrgyzstan
- **Prof. Ismo Hakala, PhD**
University of Jyväskylä, Finland
- **Prof. Artur Jutman, PhD**
Tallinn University of Technology, Estonia
- **Prof. RNDr. Vladimír Tvarozek, PhD**
Slovak University of Technology in Bratislava, Bratislava, Slovakia
- **Assoc. Prof. Ing. Zuzana Palkova, PhD**
Slovak University of Agriculture in Nitra, Nitra, Slovakia
- **Andrzej Tutaj, PhD**
AGH University of Science and Technology, Krakow, Poland
- **Prof. Valentin NEDEFF Dr. eng. Dr.h.c.**
“Vasile Alecsandri” University of Bacău, Romania
- **Cătălin POPA, PhD**
“Mircea cel Bătrân” Naval Academy, Constantza, Romania
- **Prof. dr Larisa Jovanović**
Alfa University, Belgrade, Serbia
- **Prof. dr hab. Edmund LORENCOWICZ**
University of Life Sciences in Lublin, Poland
- **Assoc. Prof. Ion MIERLUS - MAZILU, PhD**
Technical University of Civil Engineering, Bucharest, Romania
- **Prof. Dojčil Vojvodić PhD**
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbia
- **Assoc. Prof. Alexandrache Carmen, PhD**
Department of Teacher Training, “Dunarea de Jos”, Galati University, Romania
- **Prof. Alberto Cabada**
University of Santiago de Compostela, Faculty of Mathematics, Santiago de Compostela, Spain
- **Kamen Rikev, Dr Hab.**
Institute of Slavic Philology, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland
- **Anna Klimentova, PhD**
Constantine the Philosopher University of Nitra, Slovakia

- **Prof. Ricardo Gobato, PhD**
Secretariat of State of Parana Education and Sport, Laboratory of Biophysics and Molecular Modeling Genesis, Brasil
- **Prof. Fatima Rahim Abdul Hussein, PhD**
University of Misan, College of Basic Education, English Department, Iraq
- **Prof. Liqaa Habeb Al-esedi, PhD**
English Department, College of Education for Human Science, University of Diyala, Iraq
- **Prof. Esengeldin Baurzhan Satybaldyuly, PhD**
Pavlodar Pedagogical University “Alkey Margulan”, Kazakhstan
- **Prof. Igor Kevorkovich Danilov, DSc**
Yuri Gagarin State Technical University of Saratov, Russia
- **Prof. Aleksander Valentinov Sladkowski, DSc**
Silesian University of Technology, Poland
- **Prof. Vera Karadjova, PhD**
“St. Kliment Ohridski” University – Bitola, Faculty of tourism and hospitality – Ohrid, Republic of North Macedonia
- **Prof. Aleksandar Trajkov, PhD**
“St. Kliment Ohridski” University - Bitola, Faculty of tourism and hospitality – Ohrid, Republic of North Macedonia
- **Prof. Petar Pepur, PhD**
University of Split, Croatia
- **Prof. Korhan Arun, PhD**
Namik Kemal University, Tekirdağ, Turkey
- **Prof. Yuliya Yorgova, PhD**
Burgas Free University, Bulgaria
- **Jelena Stankovic, PhD**
University of Nis, Serbia
- **Jovica Stankovic, PhD**
University of Nis, Serbia
- **Prof. Dr. Diana E. Woolfolk Ruiz**
CETYS University, Mexico
- **Prof. Gerhard Fiolka, PhD**
University of Fribourg, Switzerland
- **Prof. Haluk Kabaalioglu, PhD**
Yeditepe University, Turkey
- **Prof. Silva Alves, PhD,**
University of Lisbon, Portugal
- **Hanneke van Bruggen, DHC mult**
Appeldoorn, The Netherlands
- **Prof. Elena Torina**
Tula State Pedagogical University "L. N. Tolstoy", Tula, Russia
- **Prof. Violeta Jotova**
Direction Pediatrics at St. Marina University Hospital - Varna, Bulgaria, Chair ESPE
Postgraduate Qualification Committee
- **Prof. Tanya Timeva, MD, PhD**
Obstetrics and Gynecology Hospital "Dr. Shterev", Sofia, Bulgaria
- **Prof. Kiril Stoychev, PhD,**
Institute of Metal Science, Equipment and Technologies “Acad. A. Balevsci” with
Haydroaerodinamics centre – BAS, Bulgaria
- **Assoc. Prof. Mark Shamtsyan, PhD**
Technical University, Saint Petersburg, Russia
- **Assoc. Prof. Oleksii Gubenia, PhD**
National University of Food Technologie, Kiev, Ukraine

- **Prof. Olexandr Zaichuk, DSc**
Ukrainian State University of Chemical Technology, Dnepropetrovsk, Ukraine
- **Prof. Eugene Stefanski, DSc**
Samara University, Russia
- **Assoc. Prof. Tatiana Strokovskaya, PhD**
International University of Nature “Dubna”, Dubna, Russia
- **Prof. DSc. Petar Sotirow**
Maria Curie-Sklodowska University of Lublin, Poland
- **Accos. Prof. Krassimir Dochev Dochev, PhD**
University of Portsmouth School of Engineering, UK
- **Mariana Yordanova Docheva, PhD**
University of Portsmouth School of Engineering, UK
- **Assoc. Prof. Ivan Antonov Lukanov, PhD**
University of Botswana, Faculty of Engineering and Technology, Gaborone, Botswana
- **Assoc. Prof. Petko Vladev Petkov, PhD**
Research Associate Cardiff University, UK
- **Prof. Stepan Terzian DSc**
Bulgarian Academy of Science, Bulgaria
- **Prof. Gabriel Negreanu, PhD**
University Politehnica of Bucharest, Romania
- **Prof. Dobrin Vasilev, MD, PhD**
UMHAT Medica Cor, Ruse, Bulgaria
- **Prof. Nicolae Craciunoiu**
University of Craiova
- **Assoc. Prof. Stelian Tarulescu**
Transilvania University of Brasov
- **Assoc. Prof. PhD Andrei-Alexandru Boroiu**
University of Pitești
- **Prof. Renzo Capitani, PhD**
University of Florence, Engineering School, Italia
- **Prof. Radoslaw Wrobel, DSc**
Wrocław University of Science and Technology, Poland
- **Assoc. Prof. Darina Dimitrova PhD**
University of Economics - Varna

ORGANISING COMMITTEE

◆ **ORGANIZED BY: UNIVERSITY OF RUSE (UR) AND UNION OF SCIENTISTS (US) - RUSE**

◆ **ORGANISING COMMITTEE:**

• **Chairperson:**

Prof. Plamen Kangalov – Rector of UR, Chairperson of US – Ruse,
Prof. DTSc. Hristo Beloev, DHC mult., Academician of Bulgarian Academy of Sciences

• **Scientific Secretary:**

Assoc. Prof. Desislava Atanasova, PhD
datanasova@uni-ruse.bg; 082/888 249

• **THEMATIC FIELDS:**

- **Agricultural Machinery and Technologies, Agrarian Sciences and Veterinary Medicine**
Assoc. Prof. Атанас Атанасов, PhD,
aatanasov@uni-ruse.bg, +359 885 497 406
- **Maintenance and Reliability**
Prof. Mitko Nikolov, DSc,
mnikolov@uni-ruse.bg, +359 82 888 458
- **Thermal, Hydro- and Pneumatic Equipment**
Prof. Gencho Popov, DSc,
gspopov@uni-ruse.bg, +359 82 888 441
- **Ecology and Conservation**
Assoc. Prof. Plamen Manev, PhD,
pmanev@uni-ruse.bg, +359 889 382 797
- **Industrial Design**
Assoc. Prof. Yordan Doychinov, PhD,
doichinov@uni-ruse.bg, +359 887 273 040
- **Pedagogy; Psychology and Methodology of training in...; (18.10.24, Silistra)**
Assoc. Prof. Diana Zhelezova-Mindizova, PhD,
dmindizova@uni-ruse.bg
- **Philology (27.10.23, Silistra)**
Assoc. Prof. Rumiana Lebedova, PhD,
rlebedova@uni-ruse.bg
- **Technical Sciences (27.10.23, Silistra)**
Assoc. Prof. Evgenia Goranova, PhD,
egoranova@uni-ruse.bg
- **Chemical Technologies (08-09.11., Razgrad)**
- **Biotechnologies and Food Technologies (08-09.11., Razgrad),**
Prof. Tsvetan Dimitrov, PhD,
conf_rz@abv.bg, +359 887 631 645
- **Mechanical Engineering and Machine-building Technologies**
Prof. Ivelin Ivanov, PhD,
ivivanov@uni-ruse.bg, +359 82 888 472
- **Electrical Engineering, Electronics and Automation**
Assoc. Prof. Boris Evstatiev, DSc, bevstatiev@uni-ruse.bg, +359 82 888 371,
Assoc. Prof. Kiril Sirakov, csirakov@uni-ruse.bg, +359 82 888 364

- **Communication and Computer Systems**
Assoc. Prof. Yordan Kalmukov, jkalmukov@uni-ruse.bg, +359 82 888 681,
Assoc. Prof. Adriana Borodzhieva, PhD, aborodzhieva@uni-ruse.bg, +359 82 888 734
- **Transport and Machine Science**
Assoc. Prof. Tonch Balbuzanov,
tbalbuzanov@uni-ruse.bg, +359 82 888 608
- **Sustainable and Intelligent Transport Systems, Technologies and Logistics**
Prof. Velizara Pencheva, PhD,
vpencheva@uni-ruse.bg,+359 82 888 558, +359 82 888 608
- **Economics and Management**
Pr. Assist. Prof. Miroslava Boneva, PhD, mboneva@uni-ruse.bg, +359 82 888 776,
Pr. Assist. Prof. Elizar Stanev, PhD, eastanev@uni-ruse.bg, +359 82 888 557
- **European studies and International Security**
Prof. Vladimir Chukov, DSc, vchukov@uni-ruse.bg, 0889 768745,
Pr. Assist. Elizar Stanev, eastanev@uni-ruse.bg, +359 82 888 557
- **Mathematics, Informatics and Physics**
Prof. Tsvetomir Vasilev, PhD,
tvasilev@uni-ruse.bg, +359 82 888 475
- **Education - Research and Innovations**
Pr. Assist. Prof. Ralica Vasileva-Ivanova, PhD,
rivanova@uni-ruse.bg, 0884 109 719
- **Pedagogy and Psychology**
Assoc. Prof. Valentina Vasileva, PhD, vvasileva@uni-ruse.bg, 0898 407 577,
Assoc. Prof. Galina Georgieva, PhD, gggeorgieva@uni-ruse.bg, 0889 951 920
- **History, Ethnology and Folklore**
Assist. Prof. Veselka Radeva, PhD,
vradeva@uni-ruse.bg, 082888437
- **Linguistics, Literature and Art Science**
Assoc. Prof. Velislava Doneva, PhD,
doneva_v@uni-ruse.bg, 0886 060 299
- **Health Promotion**
Assoc. Prof. Stefka Mindova, PhD,
smindova@uni-ruse.bg, +359 882 895 149
- **Social Work**
Pr. Assist. Prof. Ana Popova, PhD,
apopova@uni-ruse.bg, +359 889 874 219
- **Medical and Clinical Diagnostic Activities**
Pr. Assist. Deniza Trancheva, MD, PhD,
dtrancheva@uni-ruse.bg, +359 82 888 410
- **Health care**
Assoc. Prof. Tsveta Hristova, PhD,
tshristova@uni-ruse.bg, +359 878 389 793
- **Law**
Assoc. Prof. Elitsa Kumanova, PhD,
ekumanova@uni-ruse.bg, +359 884 980 050
- **National Security**
Assoc. Prof. Milen Ivanov, DSc,
poligon@abv.bg, +359 82 888 736
- **Quality of Higher Education**
Prof. Ivanichka Serbezova, PhD, iserbezova@uni-ruse.bg,
Daniela Todorova, dtodorova@uni-ruse.bg, +359 82 888 378

- **REVIEWERS:**
 - Pr. Assist. Prof. Petya Abrasheva, PhD
 - Pr. Assist. Prof Maria Stefanova

**LINGUISTICS, LITERATURE AND ART SCIENCE
&
HISTORY, ETHNOLOGY AND FOLKLORE**

Content

1. FRI-2G.405-SSS-LLA-01 An Individual Look at the Rosette of the Genus Doulo and the Secrets of the Symbols <i>Todorka Stancheva, Lubomir Zlatev</i>	11
2. FRI-2G.405-SSS-LLA-02 Nationally Specific Images in Bulgarian and Ukrainian Phraseological Units with a ZONIM Component (for Expressive Naming of Human Qualities) <i>Anastasia Nazarova, Emilia Nedkova</i>	17
3. FRI-2G.405-SSS-LLA-03 Peculiarities of the Fiction Style in the Late Stories of Mihalaki Georgiev <i>Irena Kamenova, Velislava Doneva</i>	23
4. FRI-2G.405-SSS-LLA-04 Genre Features and Classification of Literary Genres According to "Christomathy with Theoretical Notes on Literary Genres for 5th Grade of Full and Incomplete Secondary Schools <i>Kristina Angelova, Velislava Doneva</i>	28
5. FRI-2G.405-SSS-LLA-05 The Revolutionary Activity of Docho Mihailov (1923-1926) <i>Martin Dimitrov, Lubomir Zlatev</i>	36
6. FRI-2G.405-SSS-LLA-06 A Model for Practical Application of the Count form Rule Through Language Tasks for 7th Grade Learners <i>Stefka Yordanova, Niya Peneva</i>	43
7. FRI-2G.405-SSS-LLA-07 Primary School Hristo Botev – Village Shishentsi, Vidin at the end of the 19-th Century <i>Petar Ivanov, Vesselka Radeva</i>	48
8. FRI-2G.405-SSS-LLA-08 The Lyrical Cycles of Sirak Skitnik in Journal "Democratic Review" (1909-1910) <i>Biserka Loginova, Mira Dushkova</i>	54

FRI-2G.405-SSS-LLA-01

AN INDIVIDUAL LOOK AT THE ROSETTE OF THE GENUS DOULO AND THE SECRETS OF THE SYMBOLS¹

Todorka Stancheva, Student

Faculty of Natural Sciences and Education
Bulgarian Language and History, Bachelor Program
University of Ruse "Angel Kanchev"
E-mail: todorkahristova83@abv.bg

Assoc. Prof. Lubomir Zlatev, DSc

Faculty of Natural Sciences and Education
Department of Bulgarian Language, Literature, History and Art
University of Ruse "Angel Kanchev"
E-mail: lzlatev@uni-ruse.bg

Abstract: *The article examines the strict sequence and symbolism woven into each ray of the Rosetta. It is studied in order to: (1) trace the place occupied by each member, the strictly defined position of the numbers, colors, days of the week, planets, notes, and precious metals collected as a higher power and (2) consider the two identical symbols standing next to each other in the rays of Kanartekina and his wife signifying the first heir - the first heir from the male side and the first heir from the female side, i.e. the heirs of Hannah and his wife. The results of the research are presented on the basis of proven historical sources. The document covers all aspects related to the symbols depicted on the seven-pointed bronze rosette from Pliska, depicted on tiles, bricks, stone blocks, pottery and other objects. The report provides a contribution to the field of history.*

Key words: *Rosette, Bronze Amulet, Taboo, First Heir, Supernatural Power.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Векове наред българинът силно вярва в божественото и го търси навсякъде – в себе си и в заобикалящия го свят. Прабългарите са носители на степни традиции, религията и обичаите им, притежаващи свои особени черти, отразявали техния езически светоглед и вярвали в свръхестествената сила (Бешевлиев, Тодоров, 1984:309).

Със строителството на монументални градежи и издълбаването на надписи българските владетели изтъкваха могъществото на своята държава. Според 34-и и 35-и отговор на папа Николай, българите спазвали известни дни и часове, когато отивали на сражение, а имало и определени дни, през които не бивало да се отива на война. Според 36-и отговор българите избягвали да се отправят на път или война в празнични дни. Те вярвали в свещени или магически числа, в добри и лоши дни (Бешевлиев, Тодоров, 1984:314). Висшият бог на първобългарите, както свидетелстват един късен тюркски ръкопис и един силно повреден първобългарски надпис е Тангра (Ваклинов, 1977:98), (Бешевлиев, Тодоров, 1984:244, 326-328). Според Игнатий Дякон българите имали обичай, когато полагали клетва, да изливат вода на земята. Този обред би могъл да означава, че известен култ към земята е съществувал и у първобългарите. В много религии небето и земята образуват неразделна божия двойка, като небето олицетворява мъжкото начало, а земята женското. (Бешевлиев, Тодоров, 1984:328-329) Върховен гадател е и самият владетел.

ИЗЛОЖЕНИЕ

От стари времена българите смятат, че човек може да предвиди бъдещето и да въздейства върху него. Разбира се, тук става въпрос за точно определени, посветени в тези

¹ Докладът е представен на студентската научна сесия на 16.05.2024 г. в секция „Лингвистика, литература и изкуствознание & История, етнология и фолклор“ с оригинално заглавие на български език: ИНДИВИДУАЛЕН ПОГЛЕД ВЪРХУ РОЗЕТАТА НА РОДА ДУЛО И ТАЙНИТЕ НА СИМВОЛИТЕ.

действия хора. Графичните изображения от Мадара и Плиска от периода VIII–IX в., представящи шамански ритуали, дават сведения за религиозните практики на българина езичник. Притежавайки способността да общуват с невидими духове, шаманите (Бешевлиев, Тодоров, 1984:323) се явяват връзката между двата свята – видимия и невидимия. Чрез изпълнението на специфични ритуални танци, биене на тъпани и прочие тези посветени хора заявяват дарбата си да лекуват, да предсказват бъдещето, да подпомагат добрия развой на дадени действия. Шаманството се счита за историческо явление, което се числи към най-ранните степени от развоя на езическата религия. В този смисъл религията им би могла да се определи като примитивен монотеизъм и е в унисон с анимистични, тотемистични и шамански вярвания (Овчаров, 1997:50, 59-74). Първобългарите вярвали и в магически знаци. У много народи определени знаци са били символи на божества и затова се смятали за изпълнени със свръх естествена или вълшебна сила. Те правели предметите или местата, където са били поставени свещени, пазели са, предпазвали и отблъсквали вредните сили. Свръхестествената сила се таи не само в сътворените от природата скали, същества, растения, и пр., но тя може да се внедри и в предмети, създадени от човешка ръка, като изображения, амулети и т.н., и да проявява своето действие. Широко разпространена е вярата, че такива изкуствено създадени предмети с чудотворна сила са отблъсквали или предпазвали от зли духове, болест, лош поглед и пр. Това са т.нар. талисмани, амулети (Бешевлиев, Тодоров, 1984:320), муски и др.

Розетата (Бешевлиев, Тодоров, 1984:316, 319, 330) е бронзов амулет, принадлежал на рода Дуло (Рашев, 2001:34-52), събрал в себе си изключителна сила. Друго основно понятие в първобитните вярвания е т. нар. „табу” (Бешевлиев, Тодоров, 1984:325), което е тясно свързано с представата за свръхестествената сила. Амулетът на прабългарите е изследван от много историци в последните 50 години. Последователността на розетата е по посока лъчите на седмолъча, като за начало се счита (Слънце) - неделя (7- Хана), посочен от християнският знак Ипсилон-**ΙΥΙ** с две части, който наподобява значението на кръст в средата на амулета. Много находки съдържат знака **ΙΥΙ** (Бешевлиев, Тодоров, 1984:316-317), изобразен върху седмолъчата бронзова розета от Плиска, върху керемиди, , глинени съдове, тухли, каменни блокове и други предмети. Вероятно той има апотропейно значение, както предполага проф. Бешевлиев, отбелязвайки, че поставен върху керемидите, „той е служил за гръмоотвод” (Бешевлиев, 1981:24).

Установена е система на съответствия между металите и планетите или звездите, която съгласно възходящ ред в йерархията на металите се обобщава в следния вид (Шевалие, 1995:Т. 1, 47):

Злато = Слънце, лъчът „Сон”, неделя, число – 7 , нота „до“
 Живак = Меркурий, лъчът „Хе”, понеделник, число – 1 , нота „ре“
 Сребро = Луна, лъчът „Ае”, вторник, число – 2, нота „ми“
 Мед = Венера, лъчът „Уо”, сряда, число – 3, нота „фа“
 Желязо = Марс, лъчът „Те”, четвъртък, число – 4, нота „сол“
 Калий = Юпитер, лъчът „Аншър”, петък, число – 5, нота „ла“
 Олово = Сатурн, лъчът „Сан”, събота, число – 6, нота „си“

Йерархията на металите се открива и в обичаите на социалната йерархия: съдове от желязо, сребро или злато според класата. През Средновековието шпори от злато за рицарите и от сребро за оръженосците. В Розетата чрез йерархията на металите е представена йерархията в семейството и близките на Хана.

Ханът – Получил властта от бога (Бешевлиев, Тодоров, 1984:278-279). Изразен с числото 7 „седем“ описва подробно нашия владетел. Първият въпрос, който си зададох беше, защо нашият владетел е избрал точно числото седем, а не 5, 6 или 8?

Седем (Бешевлиев, Тодоров, 1984:315) (Влайков, 2003:204-205) – сакрално и/или вълшебно число в много религии, митологии, окултни и мистични учения. То според различните вярвания представлява, неговата цялост, реда в универсума, хармонията

реализираща се в завършеността на природния цикъл. Свързва се със седемте небесни тела, със седемте планетарни Духа, а в много културни традиции то се използва и като названия на дните от седмицата, в Лунен календар се счита за един от основните символи на космическия ред, в който месецът е от 28 дни и лежат седемдневните фази на Луната. Според шумеро-акадските митологични представи универсумът се дели на седем части. Дървото на Живота е със седем клона. Среща се в епоса за Гилгамеш, както и в някои погаритски текстове. Числото е сакрално и за древните евреи. Те отбелязват седем свещени празника, сватбата, траура и празничните трапези са по седем дена. Бог си почива от сътворяването на света на седмия ден, робите израелтяни на всяка седма година трябвало да бъдат освобождавани и т.н.. В други вярвания е олицетворение на познанието и интелектуалната мощ. То е свещено число, свързано с различни божества. Играе важна роля и в древноиндийската митология. Слънцето, според нейните представи е със седем лъча, един от които е символ на Божията сила, а Световната планина е със седем рида. В мюсюлманската традиция то е олицетворение на абсолютната пълнота. Според исляма то се състои от седем небеса, седем земни части, седем морета и т.н. В някои фолклорни традиции (арабската например) седем е защитен символ. Според нумерологията това е числото, което определя развитието на живота в земния, веществен свят. В библейския текст олицетворява съюза между Твореца и неговото творение – човека. Християнската патристика го смята за число на спокойствието, самовглъбяването и Светия Дух, тайнствено, сакрално, щастливо и свършено. Според някои изследователи в старобългарската литература седмицата е олицетворение на праведника. Широко разпространено и в българския песенен фолклор, където понякога символизира семейното щастие.

Седем (Шевалие, 1995:Т. 2, 347-353). Числото съответства на седемте дни от седмицата, седемте планети (Бешевлиев, Тодоров, 1984:323, 329-330), на седемте степени на свършенство, на седемте сфери или небесни нива, на седемте листенца на розата, на седемте клона на космичното и жертвено дърво, на шаманството, целокупността на небесните обители, съвкупността на моралния закон, съвкупността на енергиите и главно в духовен аспект. У египтяните седем било символ на вечен живот. То символизира пълен цикъл, динамично свършенство. Всеки лунен период трае седем дни. Седем означава смисъла на промяна след осъществен цикъл и на положително възобновление. То символизира съвкупността на пространството и съвкупността на времето. Свързвайки числото четири, което символизира земята (с четирите си посоки на света) и числото три, което символизира небето, седем представлява съвкупността на света в движение и обобщава съвкупността от моралния живот, обединявайки трите божии добродетели – вяра, надежда и любов, и четирите свещенически добродетели: предпазливост, умереност, справедливост и сила.

Седемте цвята на небесната дъга и седемте ноти от диатоничната стълбица разкриват седмочислието като регулатор на трептения, в които множество примитивни традиции виждат самата същност на материята. Слънцето също така всяка вечер на края на своя път се губи в седмото небе. Земята, както небето, се дели на седем слоя и земните води са също седем на брой, както и металите. Седем е едновременно числото на човека и принципа на света.

Колкото и невероятно да звучи нашите велики предци са успели да вкарат в този амулет всички тези символи и значения на това сакрално число седем. Всеки лъч води към другия без прекъсване, като се следва мъжкото и женското начало и последователност. Всеки лъч носи в себе си число, планета, ден от седмицата, цвят, метал, нота, които описват до свършенство изобразения човек на него, характера, волята, мястото му, длъжността, отговорността, външното и вътрешното му излъчване. Също така Ханът е и баща.

Баща (Шевалие, 1995:Т. 1, 90-91). Той е символ на сътворяването, господството, достойнството. В този смисъл бащата е един задържащ развитието елемент. Той е олицетворение на всякакъв вид власт: шеф, началник, покровител, бог. Смята се, че ролята на бащата е да представлява съзнателното отношение, противопоставянето на инстинктивните, спонтанни пориви, на безсъзнателното. Той не твори сам, но е отговорен за продължението на живота.

Що се отнася до характера на Хана, може да го свържем с цвета Жълто (Шевалие, 1995:Т. 1, 354-355) – интензивно, буйно, остро, широко и ослепително като стопен метал. Той е най-топлият, най-разпространяващият се, най-пламенният цвят, труден за огасване и винаги преливащ извън рамките, където бихме желали да го стегнем. С божествена същност, златистото става на земята атрибут на могъществото, за да провъзгласи божествения произход на властта на принцове, царе и императори. Жълтото е цветът на вечността, както златото е металът на вечността. И двете са в основата на християнския ритуал. Също така $6 \text{ Боили} + 1 \text{ Хан} = 7$ (Бешевлиев, Тодоров, 1984:295-297)

И ето как чрез силата на символите събрани в едно се описва до съвършенство нашия велик Хан.

Канартекин – Синът наследява бащата (Бешевлиев, Тодоров, 1984:281-282). Меркурий най-близо до

слънцето е представен с числото 1 Едно (Шевалие, 1995:Т. 1, 318-319) – едно е символ на изправения човек. Астролози смятат вертикалността за отличителен белег на човека, още по-основен от разума. Едно е и Принципът. Едно е началото и края на всяко нещо, космичен и онтологичен център. То е символ на битието, познанието към по-висше равнище на съществуване и мистичен център, откъдето грее Духът като слънцето.

Зелено (Шевалие, 1995:Т. 1, 370-372) – между синьото и жълтото, но заедно с червеното и представлява успокояващ, освежаващ човешки цвят. Мъжът главно син и любовник, в края на див устрем, се връща към майката. Така синът винаги се връща към своята майка и намира пристанище и утеха. Много мъже и до ден днешен търсят съпруга по подобие на майка си.

Съпругата на хана – Стои от лявата страна, която е свещенна (Бешевлиев, Тодоров, 1984:331). В древността я свързват с майката и бележи женското начало. Олицетворена с Луната.

Луна (Шевалие, 1995:Т. 1, 629) – символиката на луната е корелативна на слънцето. Тя символизира зависимостта и женското начало, периодичността и обновяването. Върху тази двойна основа тя е символ на трансформацията и нарастване. Луната е символът на прехода от живота към смъртта и от смъртта към живота. Съпругата е и Майка (Шевалие, 1995:Т. 2, 15-16) – майката е сигурността на убежището, топлината, на нежността и на храната, кърмилница и водачка. Нейната същност е описана и чрез числото 2 две (Шевалие, 1995:Т. 1, 246-247) – символ на противопоставяне, на сблъсък и отражение. То е числото на всички двузначности и раздвоения. То е първото и най-пълно разделяне, творец и творение, бяло и черно, мъжко и женско, материя и дух, от което произлизат всички останали.

Съпругата на Канартекина – Стои от лявата страна на съпруга си. Венера след Меркурий е представена с числото 3 (Шевалие, 1995:Т. 2, 479-483) - Три е универсално, основно число. То изразява интелектуален и духовен ред в Бога, обобщава триединството на живото същество. Обединението на 1 и 2 изразява съюза между Небето и Земята. Три са още и богословските добродетели, елементите на алхимичното Велико Творение: сяра, живак и сол. Нещата, които убиват вярата са: лъжата, нахалството и сарказма. Тези, които отвеждат човек в пъкала са отново три: клеветата, упорството и омразата. Обратно, три неща, които отвеждат човек към вярата са: свян, учтивост и страх от Деня на Страшния Съд. Три означава още равнищата на човешкия живот: материално, рационално, духовно или божествено, както и трите фази на мистичната еволюция: пречистващата, прозренческата, обединяващата.

Венера – за шумерите Венера била тази, която показва пътя на звездите, Вечерна Богиня, тя благоприятствала за любовта и сладострастието.

Кавхана – също стои от лявата страна на Хана (Бешевлиев, Тодоров, 1984:332) и много често изпълнява ролята на съвладетел (Бешевлиев, Тодоров, 1984:283-291). Описан чрез числото четири – 4 (Шевалие, 1995:Т. 2, 591-592). Пространството се дели на четири части, както и времето се измерва с четири единици: ден, нощ, Луна и година. Растенията имат четири части: корен, стъбло, цвят и плод. Животинските вида са четири: пълзящи, летящи, четириноги и двуноги. Небесните същества са небето, слънцето, луната и звездите. Черири

са и ветровете, които се вървят около земния кръг. Човешкият живот се дели на четири хълма: детство, младост, зрялост и старост. Основните мъжки добродетели са четири: смелост, издръжливост, благородство и вяръност, а у жената: сръчност, гостоприемство, почтеност и плодородие.

Четири – 4 (Влайков, 2003:224-225). Като скален символ то е елемент от атрибутиката на много божества. Като знак на универсалната организация то присъства в шумеро-акадеската, древноиранската, древноиндийската, скандинавската, християнската традиции. Четири са реките, изтичащи изпод Дървото на Живота в рая. Посоките на света са четири и олицетворяват духовното начало, безсмъртието, годишните времена. В традицията на Древен Китай, символизируют четирите елемента – въздух, вода, земя и огън. В окултизма то се свързва с четирите духовни първоелемента, с четирите вида течности, съдържащи се в човешкото тяло. Интуиция, мисъл, емоция, чувство са четирите основни плана в човешката психика разглеждани от К. Юнг.

Ичиргу боила (Бешевлиев, Тодоров, 1984:292) – петък, числото 5 (Шевалие, 1995:Т. 2, 619) – Юпитер – заема централно място сред небесните тела, които обикалят около Слънцето. Тя vyplъщава в астрологията принципа на равновесието, изобилието, властта, реда, стабилния прогрес, и съхраняването на установената йерархия. Това е планетата на обществената законност, богатството, оптимизма и доверието. Древните са я дарили с името „велик благодетел”.

Колобър (Бешевлиев, Тодоров, 1984:294) – е представен с числото 6 шест – светът бил създаден за шест дни! Лъчът „Сан” (Сатурн) – събота. До ден днешен Събота е денят на мъртвите. Задушница винаги е в събота. Събота е денят на църквата и божиите чеда. Свързва се с духовното и вярата. Стои неотлъчно до Хана.

ИЗВОДИ

Всичко разгледано е едно цяло представляващо Розетата от Плиска. Мястото на хората, вплетени в Розетата е в строго определена поредност по йерархия и самите те са съвкупност от най-близките и доверени хора на Хана. Библията (Библията, Книга Песен на Песните, от Соломона, 2:6, 751) ни посочва, че съпругата винаги стои отляво близо до сърцето на своя любим и отляво на своите съпрузи са и двете женски фигури, които присъстват в Розетата. В нея се забелязват и два еднакви символа един до друг в лъчите на Канартекина и неговата съпруга, значещи първи наследник – първи наследник от мъжка и първи наследник от женска страна, т.е. наследниците на Хана и неговата съпруга. Това са четирите члена на семейството плюс тримата най-важни в обкръжението на владетеля. Сборът (Шевалие, 1995:Т. 2, 353) от четири и три е знакът на цялостния човек (със своите два духовни принципа от различен пол), на цялостния свят, на завършеното творение, на растежа на природата. Той е още израз на Съвършеното Слово и отгук на първичното единство. Обърнете внимание на изображението и на числата. Те са разделени на нечетни и четни (Бешевлиев, Тодоров, 1984:314) от лявата страна нечетните – свещенни числа и хора, а от дясна страна четните – почитните числа и хора (Бешевлиев, Тодоров, 1984:331), а на върха е великото число седем.и

REFERENCES

Beshevliev, V., 1981. Proto-Bulgarian Epigraphic Monuments. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences. (*Оригинално заглавие: Бешевлиев, В., 1981. Прабългарски епиграфски паметници. София: Българска академия на науките.*)

Beshevliev, V., Todorov, V., 1984. First-Bulgarians lifestyle and culture. Sofia: Publisher “Science and art”. (*Оригинално заглавие: Бешевлиев, В., 1984. Първобългарите бит и култура. София: Издателство „Наука и изкуство“.*)

Chevalier, J., Geerbrandt, A., 1995. Dictionarium symbolorum. Sofia:., Т. 1. (*Оригинално заглавие: Шевалие, Ж., Геербрант, А., 1995. Речник на символите. София., Т.1.*)

Chevalier, J., Geerbrandt, D., 1995. Dictionarium symbolorum. Sofia:., Т. 2. (*Оригинално заглавие: Шевалие, Ж., Геербрант, А., 1995. Речник на символите. София., Т. 2.*)

Ovcharov. D., 1997. *Religinis Proto – Bulgarica. De origine et essentia*. Sofia. (**Оригинално заглавие:** Овчаров, Д., 1997. *Прабългарската религия. Произход и същност*. София.)

Rashev. R., 2001. *Prima Bulgarica et Danubius Bulgarorum Khanate.*, Sofia. (**Оригинално заглавие:** Рашев. Р., 2001. *Първобългарите и българското ханство на Дунав*, София.)

The Bible, in Cantica Canticorum, per Salomonem. (**Оригинално заглавие:** Библията, Книга Песен на Песните, от Соломона.)

Vaclinov, S., 1977. *Formation of Old Bulgarian Culture VI-XI century*. Sofia: Publisher “Science and art”. (**Оригинално заглавие:** Ваклинов, С., 1977. *Формиране на старобългарската култура VI-XI век*. София: Издателство „Наука и изкуство“.)

Vlaikov, S., 2003. *Symbolorum Liber*, Publisher “Faber”., Sofia. (**Оригинално заглавие:** Влайков. С., 2003. *Книга на символите*, Издадетлство „Фабер“. София.)

FRI-2G.405-SSS-LLA-02

NATIONALLY SPECIFIC IMAGES IN BULGARIAN AND UKRAINIAN PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A ZONIM COMPONENT (FOR EXPRESSIVE NAMING OF HUMAN QUALITIES)²

Anastasia Nazarova, Student

Department of Pedagogy,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: +359 82 888 280
E-mail: anazarova@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Emilia Nedkova, PhD

Department of Bulgarian Language, Literature, History and Art Department,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359 82 888 347
E-mail: enedkova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The purpose of this study is to conduct a comparative analysis between Bulgarian and Ukrainian phraseological units with zoonym components containing certain stereotypical images (figures, character sketch) that serve for the expressive naming of various human qualities (physical and volitional). Thus, on the one hand, the relationship (connection, similarities) between the attitude of the two nations to various representatives of the animal world and the human qualities with which they are associated will be outlined, and on the other hand, the specificity of the language pictures of the world formed by means of phraseological units - Bulgarian and Ukrainian - will be understood in relation to their dominant values.*

***Key words:** phraseological units, zoonyms, Bulgarian, Ukrainian*

ВЪВЕДЕНИЕ

Наблюденията показват, че зоонимите са компоненти на множество фразеологизми (= фразеологични единици = ФЕ), чието значение е свързано с определен националноспецифичен образ. Такива ФЕ са продуктивни както в българския език (= БЕ), така и в украинския език (= УЕ) като два родствени славянски езика.

Породени преди всичко от потребностите на всекидневното общуване, те изпълняват в него ролята на ярко номинативно-характеризиращо и експресивно средство. Същевременно ясно изпъква и тяхното значение за създаване на своеобразна езикова картина на света, “огледало на живота на нацията” (вж. Маслова, 2001, с. 54). Природата на техните значения е тясно свързана с фоновите знания на носителите на езика, с практическия им опит и културно-исторически традиции. Езиковата картина на света, която има антропоцентрична ориентация, формира и типа отношения на човека към заобикалящия го свят – към природата, животните, към самия себе си (пак там, с. 55). Изграденият в съзнанието на човека модел се съхранява и проявява и чрез езика. Разбира се, всяка национална култура формира свой собствен модел на света, който се реализира чрез конкретния национален език като система от културни кодове. Следователно съвсем убедително звучи идеята, че хората, които говорят на различни езици, схващат света по различен начин – тъй като всеки език анализира по специфичен начин обективната реалност (Шаповалова, 2005, с. 310).

В този смисъл един паралел между ФЕ в двата посочени езика ще даде възможност да изпъкнат както общите моменти, така и характерните за тях черти “особено както се има предвид общоизвестното положение, че фразеологията е една от най-специфичните

² Докладът е представен на студентската научна сесия на 16.05.2024 в секция *Литературознание и езикознание* с оригинално заглавие на български език: НАЦИОНАЛНОСПЕЦИФИЧНИ ОБРАЗИ В БЪЛГАРСКИ И УКРАИНСКИ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С КОМПОНЕНТИ ЗООНИМИ (ЗА ЕКСПРЕСИВНО НАЗОВАВАНЕ НА ЧОВЕШКИ КАЧЕСТВА).

особености на всеки отделен език” (Ничева, 1987, с. 212). Такива наблюдения са безспорно полезни поради факта, че дават и интересни заключения “относно бита, културата и психологията на народа, който ги е създал” (пак там,1987).

На тази база е осъществено и настоящото изследване, което има за цел провеждането на съпоставителен анализ между български и украински ФЕ с компоненти зооними, съдържащи определени стереотипни образи, които служат за експресивното назоваване на различни човешки качества (физически и волеви). Така, от една страна, ще се очертае връзката между отношението на двата народа към различни представители на животинския свят и човешките качества, с които те се асоциират, а от друга – ще се осмисли спецификата на формираните посредством ФЕ (като ярки образно мотивирани единици) езикови картини на света – българска и украинска – по отношение на ценностните им доминанти. Екскерпираният материал от “Фразеологичен речник на българския език”, С, 1974/75, т. 1 и 2 и Сучасний фразеологічний словник української мови, Ярещенко А., Бездітко В., Козир О., 2018, включва над 500 ФЕ и неговият обем е достатъчно представителен за целите на това изследване.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Прави впечатление, че изследваните ФЕ съдържат като компоненти названия на извънредно широк кръг представители на животинския свят (диви и домашни животни, птици и насекоми). Идентифицирането им с дадени човешки качества се определя от наличието на следните моменти:

- 1.) **антропоцентричност** – т.е. съобразяване с гледната точка на човека, който се превръща в мярка за всичко;
- 2.) **детерминираност** – т.е. обусловеност на изразеното отношение (положително или отрицателно) на човека като представител на една или друга човешка общност;
- 3.) **пейоративност** – т.е. изразяване на предимно отрицателна оценка, на неодобрително, презрително или иронично отношение към номинирания обект.

Както е известно, приписването на качества, характерни за животните, на хората се определя като метафора. В случая метафоричните референти на имената на животни са хора, което, от своя страна, е в съответствие с принципите на антропометричността и антропоцентричността (вж. Ишпекова, 1994, с.38).

Екскерпиранияте ФЕ могат да бъдат класифицирани с оглед на експресивно назоваването от тях човешки качества в две големи групи за характеризиране на: 1. **отрицателни качества** и 2. **положителни качества**, като тук ще разгледаме най-продуктивните групи ФЕ в посочените езици.

1. Преобладаващият брой ФЕ и в двата езика се отнасят към първата група.

1.1. Най-често в тях обект на порицание или ирония е **глупавият човек**.

В БЕ той се асоциира предимно с **овцата, кокошката, патката, гъската**. Например: *глупав като овца; умен като гъска (ирон.); отишло пате, върнало се гъска; с кокоши ум; чавка (патка) му изпила ума* и др.

Други характерни, но не толкова разпространени за БЕ образи откриваме в следните ФЕ (срв. **шаран, бръмбари, мухи**): *глупав като шаран; имам бръмбари в главата си; мухи бръмчат в главата ми*, които притежават различна нюансираност на посоченото качество в значението си.

В УЕ, предимно в устойчиви сравнения, се откриват както аналогични образи - **овенът**, **гъската, кокошката** :

Например:

баран (овен) – дурний як (божий) баран как баран; пуста голова – баранові рідня;

гуска (гъска) – дурная як гуска;

курица (кокошка) - має курячий мозок,

така и други (**кон, свиня, магаре, врана**), които са характерни само за него:

Например:

кін (кон) – дурний як турецький кінь;

свиня (свиня, прасе) – дурний як сто свиней;
осел (магаре) – дурний як осел;
ворона (врана) – дурний як ворона, а хитрий як бис.

Образите, съдържащи се в посочените ФЕ от тази група, свидетелстват за богатата асоциативност на българи и украинци – в някои случаи сходна поради близостта в установените културни модели за животни в двата езика, които като метафорични ориентации доказват наличието на общославянско културно самосъзнание; в други случаи – различна поради специфичните националнокултурни представи.

1.2. Множество български ФЕ характеризират експресивно **злия, лошия човек**.
 Например:

в БЕ: *змия усойница има в устата; да плюе на змия в устата, ще я отрови; мукоапица куче (диал.); вълк в овча кожа; зловна като кучка; белязано магаре, белязана овца, черна овца; яхнал е на оса; зъл като куче (рис); зла като усойница* и др.

В тях присъства по-голямо разнообразие от стереотипни образи - **змия, куче, вълк, овца, магаре, змия, усойница, оса** и др.

Макар ексцерпираният материал от украинските фразеологични речници да не регистрира такова разнообразие, откриваме и някои идентични с установените в БЕ представи.

Например :

змія, підколодна гадюка (змия, усойница) – злий / лютий/ сердитий як змія
вовк (вълк) - *вовк в овечій шкурі* .
собака (куче) - *злий як собака*

1.3. **Проявата на инат** се оценява като друго отрицателно човешко качество, което се осмива в редица български и украински ФЕ. Например:

в БЕ: *като котката по гръб не пада; тегля се като вол на жегли; дърпа се като магаре на мост* и др.

в УЕ: *вперся як кіт (котка) на леду; впертий як осел ; впертий як вислюк (магаре); упертий, гірше свіни (свиня, прасе); уперся як бик (бик, вол)*

От примерите личи, че и в двата езика традиционните представи за безсмисленото упорство, граничещо с глупостта, се олицетворяват от сходни образи – **котката, магарето, вола**.

1.4. Немалко на брой ФЕ в БЕ и УЕ, съдържащи традиционни образи, назовават експресивно **страхливия човек**.

Например:

в БЕ: *трепери ми сърцето като мършав заек (пиле); имам заешко (пилешко) сърце; от жабата се боя; сърцето ми трепери като на мъртво куче опашката* и др.

В българските ФЕ и в този случай откриваме по-голямо разнообразие от характерни образи като напр.: **заека , пилето, жабата, кучето**, а в УЕ такива образи са **заекът и врабчето**:

заяча душа ; лякливий як заєць (заек) ; сміливий як горобец (врабче) в терені ирон.

1.5. **Лукавството, хитростта, коварството**, които са обект на образно назоваване и в БЕ, и в УЕ се асоциират по сходен начин: в БЕ с **лисицата, змията, свраката**: *хитър като лисица; хитра змия; хитрата сврака с двата крака* и др., а в УЕ – с **лисицата** и **змията**: *хитрий лис; хитра лисиця (лисица); хитрий як змії (змия)*.

Тук прави впечатление, че и в двата езика змията се свързва едновременно с различни отрицателни човешки качества – от една страна със зловбата, лошотията, а от друга, с хитростта и лукавството.

1.6. Други отрицателни човешки качества, които се характеризират посредством единични ФЕ в двата езика, съдържат различни традиционни образи на животни.

Например:

в БЕ: *държа мът като камила* (‘отмъстителен съм’); *за едната бълха изгарям юргана* (‘неразумен съм’); *комара цедя, камили гълтам* (‘дребнав съм’); *вятър ме носи на бял кон* (‘лекомислен съм’); *крадлив като сврака* (‘много крадлив’) и др.

в УЕ: *лакомий як кіт* (‘ много лаком ‘); *працює як кіт на печі* ‘ много мързелив ‘) - **котка**; швидкий як віл у плузі (‘много бавен ‘) - **вол** ; благородний як кабан городний (‘подъл ‘) – **диво прасе** ; грамотний як попів індик ирон. (‘неграмотен ‘) - **пуюк** и др.

Посочените единици са от разнообразни структурно-семантични типове, но най-разпространени и сред българските, и сред украинските ФЕ са адективните от типа на устойчивите сравнения. Те съдържат стереотипни образи, които почти винаги са национални и свидетелстват за характера на националното световъзприемане. Предимство на сравненията е, че с пестеливи изразни средства се достига по най-кратък път до образното изказване на мисълта, до желаната характеристика, като при това ярко се заявява определено емоционално отношение към обекта на номинацията (Кювлиева-Мишайкова, 1986). При тях компонентът зооним, пряко кореспондирайки с установените от конкретния културен модел представи, дава възможност да се осмисли собствената мяра за нещата и чрез експресивно назоваване да се постигне силно емоционално въздействие.

2. Сред анализираните ФЕ в двата езика откриваме и такива, които характеризират **положителни човешки качества**. Както вече посочихме обаче, те са по-малко на брой, а някои от тях са и по-малко продуктивни. Вероятно обяснението на това обстоятелство трябва да се търси във факта, че много по-любопитна и емоционално нюансирана е именно “тъмната” страна на човешкия характер, което определя и по-големия интерес на словотвореца към нея. Макар че при повечето от съпоставяните ФЕ за положителни качества в БЕ и УЕ образите съвпадат, при други ФЕ те се различават, поради което се схващат като националноспецифични.

Например срв.:

‘много работлив човек’

в БЕ: *работлив като пчела* (*мравка*)

в УЕ : *працьовитий як бджілка* (*пчеличка*);

працює як мурашка (*мравка*)

‘много опитен човек’

в БЕ : *старо куче*

гърмян заек;

от стара *коза яре*

в УЕ: *собаку з їв*

битий собака (*куче*);

стреляний птах/ стреляна птиця (*птица*);

старий горобець (*врабче*)

‘ много здрав, силен човек ‘

в БЕ: *здрав като бик/елен*

в УЕ : *здоровий як лось* (*елен*)/

лев(лъв)/крава/ віл (вол) / кіт (кон) и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Прави впечатление, че образите на животни, които откриваме в изследваните народни когнитивни модели, съдържащи различни метафорични аспекти, са твърде разнообразни и в двата езика. Те са обусловени от множество фактори – бит, фолклор, митология и др. При

това, както се убедихме, традиционно възприетите модели в двата езика най-често съвпадат, независимо че понякога се откриват и редица разлики в образните асоциации.

Наблюдаваните известни различия или противоречия (в рамките даже на един език – вж. за БЕ Недкова, 2005) се дължат на факта, че установените културни модели за животни, като метафорични ориентации, от една страна, не съответстват на обективно притежаваните от самите животни качества, а от друга – за различните езици са решаващи различията в натрупания физически опит, които може да бъде както универсален, така и националноспецифичен. Ето защо в резултат на такова взаимодействие създадената езикова картина на света през погледа на различните езици (в случая БЕ и УЕ) може да се характеризира с определени различия. Независимо, че се наблюдават редица индивидуални особености като отражение на културния модел на света, проявен чрез конкретния език, безспорно е, че преобладаващи са типологически общите белези - доказателство за присъствието в двата езика преди всичко на универсални компоненти на славянската, а след това и на общочовешката култура.

REFERENCES

Ishpekova, R. (1994). *Conventional conceptual metaphors and idealized cognitive models for animals*. – In: comparative linguistics, XIX №6. Sofia. (**Оригинално заглавие:** *Ишпекова, Р. (1994). Конвенционалните концептуални метафори и идеализираните когнитивни модели за животни*. – В: съпоставително езикознание, XIX №6. София.)

Kyuvlieva-Mishaikova, V. (1986). *Stable comparisons in Bulgarian language*. Sofia. (**Оригинално заглавие:** *Кювлиева-Мишайкова, В. (1986). Устойчивите сравнения в бълг. език*. София.)

Maslova, V. A. (2001). *Linguoculturology*. Moscow, 114. (**Оригинално заглавие:** *Маслова, В. А. (2001). Лингвокултурология*. Москва, 114.)

Nedkova, E. (2005). *Expressive naming of human qualities by means of FE with component zoomyms in the Bulgarian language*. Volume IV Arnaud Collection. Ruse, 338. (**Оригинално заглавие:** *Недкова, Е. (2005). Експресивно назоваване на човешки качества посредством ФЕ с компоненти зооними в българския език*. IV том Арнаудов сборник. Русе, 338.)

Nicheva, K. (1987). *Bulgarian Phraseology*. Sofia. (**Оригинално заглавие:** *Ничева, К. (1987). Българска фразеология*. София.)

Shapovalova, N. P. (2005). *National-linguistic picture of the world of the Ukrainian people. Russian literature in the context of modern processes*. Volgograd. (**Оригинално заглавие:** *Шановалова, Н. П. (2005). Национално – языковая картина мира украинского народа. Русская словестность в контексте современных процессов*. Волгоград.)

Onufriychuk G. I. (2016). *The linguistic and cultural potential of Ukrainian ethnophraseology: the associative field "MAN AMONG OTHER BEINGS"*, PhD Thesis, NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE INSTITUTE OF LINGUISTICS NAMED BY O. O. POTEBNI, Kyiv (**Оригинално заглавие:** *Онуфрійчук Г. І. (2016). Лінгвокултурний потенціал української етнофразеології: асоціативне поле «ЛЮДИНА В КОЛІ ІНШИХ ІСТОТ»*, Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ІМЕНІ О. О. ПОТЕБНІ, Київ.)

Uzhchenko V.D., Uzhchenko D.V. (2007). *Phraseology of the modern Ukrainian language*. Knowledge, Kyiv. (**Оригинално заглавие:** *Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. (2007). Фразеологія сучасної української мови*. Знання, Київ.)

Yareshchenko A., Bezditko V., Kozyr O. (2018). *Modern phraseological dictionary of the Ukrainian language*. (**Оригинално заглавие:** *Ярещенко А., Бездітко В., Козыр О. (2018). Сучасний фразеологічний словник української мови*.)

Nicheva, Spasova-Mihailova, Cholakova. (1974). *Phraseological dictionary of the Bulgarian language.* (**Оригинално заглавие:** Ничева, Спасова-Михайлова, Чолакова. (1974). *Фразеологичен речник на българския език.*)

FRI-2G.405-SSS-LLA-03

PECULIARITIES OF THE FICTION STYLE IN THE LATE STORIES OF MIHALAKI GEORGIEV³

Irena Kamenova, Student

Department of Bulgarian Language, Literature, History and Art Department

University of Ruse "Angel Kanchev"

Tel.: +395 897908941

E-mail: iren_a@gbg.bg

Assoc. Prof. Velislava Doneva, PhD

Department of Bulgarian Language, Literature, History and Art Department

University of Ruse "Angel Kanchev"

Tel.: +395 886060299

E-mail: doneva_v@uni-ruse.bg

***Abstract:** The present thesis presents the thematic connections and problematics of the late stories of the writer Mihalaki Georgiev, as well as his concrete artistic idea of their composition and structuring, narrative techniques and tricks with which this is achieved.*

***Key words:** Mihalaki Georgiev, periodical, subject, narrative, composition.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Литературната дейност на Михалаки Георгиев започва през 1890 г., когато той е вече тридесет и осем годишен. Когато се появява на полето на художествената проза, Михалаки Георгиев е посрещнат с внимание и бързо печели симпатия на читатели и критика като талантлив оригинален автор, обърнал очи към българското село. Обхващайки в творчеството си живота в България преди Освобождението и в периода на новосъздаващата се държава, той оставя не особено голям брой творби, които литературната критика условно подрежда в три тематични дяла – битови, социално-критични и хумористични. Прави впечатление, че тази систематизация се отнася до творбите му, появили се преди издаването на вестник „Балканска трибуна“ през 1906 г. Времето граница е свързана с неговата активна публицистична дейност и обяснява липсата на белетристични произведения в същия период. След закриването на вестника през 1908 г. писателят създава и публикува в периодичния печат през 1909 г. и 1910 г. още осемнадесет свои творби, определяни като късни разкази. Обект на настоящото изложение са три от тях, публикувани през 1909 година - „Под яворовото дърво“ - сп. „Ловец“, г. XIV, бр. 4; „Пред вратите на Рая“ - в-к „Църковен вестник“, г. X, бр.38 и „Баба Недка“ - в-к „Църковен вестник“, г. X, бр 51 и бр.52.

Предмет на изследване са тематичните обвързаности, проблематиката и конкретната художествена представа на автора за композирането и структурирането на художествения текст, както и техниките и похватите, с които това се постига.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Сюжетът на разказа „Под яворовото дърво“ е построен по класическа схема. Очаква се да съдържа ловна тематика, след като е предложен на списание „Ловец“. Само първият герой – разказвач, обозначен с инициалите В.К., се обвързва семантично с образа на ловеца. Действието се развива не на ловното поле, а в кръчмата, където се нижат селските истории,

³ Докладът е представен на Студентската научна сесия на 16. 05. 2024 г. в секция „Езикознание, литературознание, история“ с оригинално заглавие на български език: ОСОБЕНОСТИ НА БЕЛЕТРИСТИЧНИЯ СТИЛ В КЪСНИТЕ РАЗКАЗИ НА МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ.

раздават се пиперливи оценки, където мъжкият селски „парламент“ заседава. Разказват се драматични истории, свързани с морала, с отношението мъж-жена, семейната чест. Белетристичната техника назначава двама разказвачи в композиционната схема “разказ в разказа”. Всъщност заглавието кореспондира с кулминационната точка на действието във вписания разказ – онова, което се случва до яворовото дърво в с. Осенци. Така, взел думата в самото начало на разказа, ловецът В.К. среща читателя с главния герой Йото Недин /за когото само се говори/, но бързо я предоставя на кръчмаря дядо Найден, чийто разказ изнася основния сюжет и кулминацията на действието, свързана със съпружеската прошка на сторения грях. „*Чуден момък беше тоя Йото. Още няма да е напълнил двадесет години, а он израстен, плещест, с широки рамена, дебел врат, силни крака и ръце, да речеш , че е закърмен не с женско мляко...цяла мечка вдига и я хвърля, като че хвърля тикви или любеници!*“⁴

Характеристиката на жена му Гана съвсем не е подробна за разлика от тази на Йото, а е съсредоточена върху моралните й качества. Ограничена е до „*очи зейтинлии*“, „*хубост и гиздосия*“, „*билкови омаи*“ и ходене по „*врачки*“. Такъв свят може да сътвори творец-битоописател, какъвто е Михалаки Георгиев, познаващ добре обичаите, вярванията и суеверията. Но в разказа се поставя не толкова проблематиката на битовите отношения вътре, в патриархалното семейство, колкото реакцията на селото и неговата нетърпимост към „*резилъка*“ и „*беснотията*“ на „*греховната стопанка*“. Пропукването в морала на българската селска жена, силата на мъжкото сърце, с която се противопоставя на общността и нейната присъда, и една бегла препратка към срещата на новото време със старите закони обуславят сюжетното решение на разказа. И двамата разказвачи не могат да си обяснят защо Йото не изпълнява „*що бе село рекло*“ като наказание под яворовото дърво и колко голяма е загадката „*човешкото сърце*“. Авторът ги прекъсва с последната дума от разказа: „*Свят!...*“. Предвид символиката на яворовото дърво в българските традиции и култура, които Михалаки Георгиев добре познава, мястото на извършване на наказанието под него не е случайно избрано. То, дървото, се свързва с отношенията мъж-жена. Сватбарската чаша, с която се запояват двамата млади, за да имат любов и сговор и с която кумът, преди да отидат в черква, напива и благославя, трябва да бъде от яворово дърво.

Този разказ за морала и нравствеността на селския човек и неговото отношение към греховните постъпки е и разказ за драматизма при срещата между колективния морал и индивидуалното човешко световъзприятие. Любовта е тази, която дава сила на човека да прощава – точно както постъпва Йото. Михалаки Георгиев показва селския човек не като класова принадлежност. Той изобразява интимно-човешката и патриархално-общностната страна на случилото се в живота на селяни от с. Осенци. Това всъщност са общочовешки проблеми, които стоят дори над регионално-общностното.

Сюжетът на разказа „**Пред вратите на Рая**“ е социално-битов и религиозно-поучителен. Той засяга един от най-важните проблеми в творчеството на автора в следосвобожденска България – сблъсъкът между старото и новото. Застанал между два различни свята, като изобразител Михалаки Георгиев става по-социален, отличава се с критичното и изобличително отношение към новопоявилите се богаташи, адвокати, лихвари – рожба на новото време. Главният герой, набързо забогателият лихварин Стоян Нешев от малко градче, е негово олицетворение. Той е алчен скъперник, който владее и прилага безпрепятствено механизмите на измамата и грабителството. Неговата човешка атрофия е причина за много беди и страдания. Михалаки Георгиев изгражда характеристиката на героя чрез сказоподобната форма в началото на разказа. Сравнения и метафори като „*змийски поглед*“ и „*каменно сърце*“ подчертават алчността и бездушието на героя и критичното отношение към него. Издевателствата на лихваря над обикновените хора спират с неговата мъчителна смърт. Авторът, познавач на българската народопсихология и религиозен живот, не оставя героя само с наказанието на смъртта. Той го отвежда отвъд, изправя го пред вратите на Рая, за да получи божествено възмездие. В този момент чрез композиционното

⁴ Георгиев М, Съчинения, Т II, БП, София, 1961, с.

решение „разказ в разказа“, повествованието допуска втори разказвач – бае Недко. В нереалната ситуация на неговия сън авторът иносказателно дава глас на обикновения българин, изправен пред несправедливости и неравенства, провокира размисъл и засилва въздействието върху читателя. Пред райските врати освен починалият лихварин застава и епизодичен герой-грешник, „страшен човек с кръвнишки поглед,с ръце оцапани до лактите с кръв“⁵, за когото не само се говори. Влязъл в действието на вградения разказ, който се развива „на оня свят“, той се явява като мерило за греховната престъпност на лихварството. Божествените везни на Архангел Михаил – символ на справедливостта, измерват греховете на двамата герои. Оказва се, че жестокият разбойник, преследван от законите в земния живот, получава по-леко наказание от лихваря. Толкова грозен и античовешки порок е лихварството. Писателят застава зад героя си и произнася присъда: „Ония, що са забравили и душа, и вяра и бога!...Ония, на които имотите им са големи, а душите им – малки!...Ония, що палят и гасят тук, на земята! Ония нека му мислят!...Да, нека му мислят“⁶.

По вазовски е непримирим Михалаки Георгиев към изчезващите нравствени устои на миналото, осъжда настоящето, маркирайки семантичния план на сюжета с: грешна душа, студен поглед, ограбени и съсипани, гладни и жадни, голи и боси, лъжовен свят, малки души, зли господари, божествени везни. Справедливите божествени везни разобличават неправдите в новото настояще и подчертават контраста между него и моралното старо време. Тази художествена идея е на писател, свидетел на безскрупулния стремеж към забогатяване на младата българска буржоазия и на писател, усетил на собствен гръб жестокото отношение на властта. В този разказ пирамидата на времето е обърната не към миналото, където човекът, макар и с тежък грях, има силите да се изправи и отново да тръгне по божиите повели. Заклейменото лихварство е изведено като жестоката болест на новото време, когато „парицата е царица“. Писателят внушава с отчаяние, че в него само смъртта слага край на човешката деградация. У героя му няма пробуда, стряскане, не търси везните на доброто и злото.

„Баба Недка“ е последният за 1909 г. разказ на Михалаки Георгиев. Подзаглавието му: „Из страшните времена по нашенско. Коледен разказ“ насочва читателя към годините преди Освобождението, белязани от „ехото на злото и неволята“⁷. Разказ за вярна любов и страст, за злото в човека, за страшните даалийски времена, за Бога, който „има грижа за всички, що имат вяра в него“. Нишката на фабулата преминава през два сюжета и съответно два разказа. Този, който обрамчва цялото повествование, се води от разказвач в първо лице в минало свидетелско време. То гарантира достоверността на събитията и логиката на проявлението на героите. В разказа-рамка правят впечатление дългите експозиция и завръзка, а развитието на действието във втория разказ, всъщност същинския, сменя свидетелското време – повествованието е вече в трето лице, от него като герои остават Неда и Трифон Панин. Прибавя се още един герой, носител на злото – предводителят на бюлюка Дели Мустафа Карабегов, призван да изпълни пъкления план на отмъстителя. Разказвачът принадлежи към художествения свят на първия разказ. Той е потомък на баба Неда, в него тече нейната кръв и от тази позиция представя героинята. Впрочем, главният герой е само един, но около него има няколко второстепенни, /вкл. и разказвачът/, които доизграждат заедно образа на баба Недка. А той е обединителен за двата компонента разказ в разказа, затова и творбата носи това заглавие. Образът на Неда е развит от моминството до дълбока старост, но не в детайли е разкрит и не в делника на нейния живот. Сюжетът се случва в извънредното време на Бъдни вечер срещу Коледа, а срещата е среща с голямото зло и изпитание, но и с рождественското чудо. В изображението в традицията на песенния фолклор е показана моминската красота – Неда е лична хубавица, селска изгора, бърза, пъргава, със стройна снага, чиято китка очакват всички момци. Такава я заварва и старостта,

⁵ в-к „Църковен вестник“, год. X, бр.38, 1909 г., стр. 497

⁶ в-к „Църковен вестник“, год. X, бр.38, 1909 г., стр. 499

⁷ Георгиев М, Съчинения, Т II, БП, София, 1961, стр.291

като прибавя кротост, спокойствие, благост, хладнокръвност и „отпечатъка на някакво силно страдание от преживяно минало време – побелялата като опрана бяла вълна коса. Образ на преобразението, но в посока зло, е този на младия мъж Трифон Панин „един пакостник, един хайта, един непрокопсаник, от когото цялото село патеше и теглеше.....“⁸. Ядосан е, ранен като звяр, когато разбира, че Неда е дала китката на друг. За него любовта се оказва не светло чувство, а любов-себичност. Тази егоистична любов го смазва и се обръща в омраза, а омразата те прави брат на дявола. Жестокото отмъщение на Бъдни вечер, преживеният ужас в ханъмски дрехи пред погледа на кръвожадни еничарски очи и неочакваното „като по чудо“ спасение бележат големия християнски празник. „Баба Недка“ е един от късните битови разкази на Михалаки Георгиев, където религиозността и непоколебимата вяра в Бог са тези, които сътворяват „чудото“ и носят спасение на героинята, но наказват със смърт злото в лицето на Трифон Панин. А праведната баба Недка, макар и побеляла за една нощ, остава да живее до дълбоки старини и да посреща много Коледи – празник, подробно описан от автора в началото на творбата. В разказа се преплитат контрастите на любов и омраза, добро и зло и се извисява силата на характера на селската жена след преживения ужас. Години наред в навечерието на празника тя намира сили да направи своя ритуал, като облече и постои с харемските одежди, тайно от останалите. На светлината на българския обичай Бъдни вечер и запазените християнски традиции са противопоставени тъмните страни на българското време – нещастieto, мъките и неволите в годините на робство, на които авторът е съвременник. Така, пряк свидетел, изразител и съчувственик на селската неволя, Михалаки Георгиев дава своя принос за общия кръг от теми и мотиви за българското село в белетристиката в началото на ХХ век.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

С оглед особеностите на белетристичното мислене и повествователни похвати, наблюдаваните късни разкази на Михалаки Георгиев се характеризират със следното:

- Художествените интенции са тематично свързани с живота на обикновения българин /предимно селянин/, с неговия бит, но и духовен живот, което определя разказите като **битови, битово-социални, нравствено и религиозно-поучителни**. Старият свят на миналото застава с морално-етичните си устои, за да служи като коректив на настоящето. Проблематиката касае предимно живота и съдбата на обикновения селски човек и неговия сблъсък със следосвобожденската действителност, като превес вземат позициите за философско-религиозното осмисляне на доброто и злото, греха и наказанието, търпението и смирението.

- Постига се автентичност на разказа чрез **вплитане на фолклорни мотиви и елементи**, които допринасят за по-задълбоченото разбиране на българския бит, култура и народни традиции.

- Въпросите от **религиозния живот** – за раждане на злото в човешката душа, за нейното безсмъртие, за визията на „оня свят“ и човешките нещастия са поставени по религиозно-философски начин, присъщ за мисленето и световъзприемането на тогавашния обикновен мирянин. Внушава се, че човек е склонен към грехове, но и че има силата да се разкайва и да търси прошка. Тези разкази учат на смирение и подканват читателя да се замисли за ценностите в живота.

- Сблъсъкът и противоречията между старо и ново, добро и зло се постига чрез **изграждане на контраст** в разказите, което е характерен за писателя стилистичен похват за по-добра образност и внушение. Така например в „Пред вратите на Рая“ се наблюдава контраст в образите на бедния, честен и изнемогващ селянин и алчния, богат и ненаситен лихвар.

- **В композиционно отношение** по-голяма достоверност и образност на белетристичната мисъл се постига чрез конструкцията вграждане на **разказ в разказа**. Авторът поддържа постоянен контакт с читателя, започва разказите с обръщение или

⁸ Георгиев М, Съчинения, Т II, БП, София, 1961, стр.289

разсъждение, намества се на границата на отделни пасажи, завършва разказите си отново с разсъждение или въпрос. Това провокира и насочва читателя към критична мисъл, сравнения и анализи по въпроси от поставената в повествованието тема. Като повествовател той активно се намесва в повествованието, но са налице тенденции и за „скриването“ му зад героя, като идеята на автора все още не е идея на героя. Авторските отстъпления стават твърде много и идеята се доказва в познатата композиция. Така неговата проза се вписва в по-важните изменения, настъпили в белетристиката ни през 90-те години.

- Чрез въвеждане в някои от творбите на второстепенни или третостепенни герои се постига убедителност и достоверност в образа на главния персонаж и се придава завършеност на действието.

- С мисълта, че задачата на литературата е художествено да „фотокопира“, Михалаки Георгиев оставя героите в разказите да изграждат словесни автопортрети и портрети, като сказват от първо лице и насищат текста с диалектни думи, турцизми, архаизми, пословици и поговорки. Така **всезнаещият разказвач** присъства винаги и навсякъде – не само докато разказва без да поема функциите на действащо лице, но и когато прави коментари, за да изрази мнение, да поучи, а твърде често и да заклейми.

- Разказите текат в непринудения и естествен стил на сладкодумния българин от селото или малкия град. Писателят застава до своите герои, говори с тях, разказва вместо тях в първо или трето лице и следва развитието на действието. Колоритът на народния живот е изобразен с **колорита на северозападния говор**, на литературния сказ и употребата на множество лексеми – турцизми.

- **Паратекстът на разказите** привлича вниманието, събужда интерес и насочва интерпретацията на читателя. Заглавието, жанровите уточнения и епиграфът са част от литературната интерпретация, подпомагат жанровата обособеност, дори организират неговата реализация в публичната комуникация.

ЛИТЕРАТУРА

Georgiev M, Writings, Т II, ВР, Sofiq, 1961 (*Оригинално заглавие: Георгиев М, Съчинения, Т II, БП, София, 1961.*)

Vestnik „Сarkoven vestnik“, god. X, br. 38, 1909. (*Оригинално заглавие: в-к „Църковен вестник“, год. X, бр.38, 1909.*)

FRI-2G.405-SSS-LLA-04

**GENRE FEATURES AND CLASSIFICATION OF LITERARY GENRES
ACCORDING TO “CHRISTOMATHY WITH THEORETICAL NOTES ON
LITERARY GENRES FOR 5TH GRADE OF FULL AND INCOMPLETE
SECONDARY SCHOOLS”⁹**

Kristina Angelova, Student

Department of Bulgarian Language, Literature, History and Art
University of Ruse “Angel Kanchev”
E-mail: s216137@stud.uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Velislava Doneva, PhD

Department of Bulgarian Language, Literature, History and Art
University of Ruse “Angel Kanchev”
E-mail: vdoneva@uni-ruse.bg

***Abstract:** The publication is focused on Christomatia, found in the personal library of Niko Prosenichkov - public activist and teacher in Ruse. The text presented in the report traces the content of Christomatia with its subsections and their sectors. The works included in them are described, as well as the author's notes. The purpose of the report is to compare the teaching of literature from almost a hundred years ago with that of today.*

***Key words:** Christomatia, Niko Prosenichkov, Ruse, teaching of literature, Nikola Atanasov, poetry, drama.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Христоматията принадлежи на библиотечната колекция на Нико Йорданов Просеничков. Неговата личност е част от паметта на Русе, разпознаваема фигура с впечатляваща професионална биография на учител и общественик. Роден през 1876 г. в гр. Лясковец, Търновско. Учи философия и педагогика в Йенския университет (Германия, 1896 г.). От 1900 г. започва пътят му на педагог в българското училищно образование. Учителства в Горна Оряховица (1900 г.), Велико Търново (1903), Силистра (1913). През 1918 г. е назначен за Окръжен училищен инспектор във Видинско, Плевенско и Скопско учебно окръжие. В периода 1918-1919 е директор на девическата гимназия в Пазарджик, а след това и на Варненската държавна мъжка гимназия. В русенския му период (1920-1934 г.) първоначално е директор на Русенския висш педагогически курс и Русенската мъжка гимназия. След това е директор на Русенската девическа гимназия и Русенската държавна мъжка гимназия. По време на активната си дейност сътрудничи на списанията “Двадесети век” и “Учител”, редактира вестник “Учителска пробуда” и издава списанията “Нашето семейство” и “Борба с алкохолизма”. Тази впечатляваща биография показва, че целия си съзнателен живот той посвещава на българското образование. Това предизвика интереса ни към наличните учебни издания в библиотечната му колекция. И още един ракурс към личността му – той е свързан със семейството на баба Тонка Обретенова, съпруг е на най-голямата ѝ внучка Тонка Просеничкова.

Личната библиотека на Нико Просеничков днес се помещава в къщата музей “Захари Стоянов” в Русе. Това, което се знае за тази библиотека, не е толкова много. След 1958 г. къщата на наследниците на Никола Обретенов е превърната в музей “Баба Тонка”. Книгите на Просеничков са намерени на тавана на къщата. Тази лична библиотека все още не е

⁹ Докладът е представен на Студентската научна сесия на 16 април 2024 г. в секция „Лингвистика, литература и изкуствознание & История, етнология и фолклор“ с оригинално заглавие на български език: **ЖАНРОВИ ОСОБЕНОСТИ И КЛАСИФИКАЦИЯ НА ЛИТЕРАТУРНИТЕ РОДОВЕ СПОРЕД „ХРИСТОМАТИЯ С ТЕОРЕТИЧНИ БЕЛЕЖКИ ЗА ЛИТЕРАТУРНИТЕ ВИДОВЕ ЗА V КЛАС НА ПЪЛНИТЕ И НЕПЪЛНИТЕ СРЕДНИ УЧИЛИЩА“.**

заведена във фонда на музей “Захари Стоянов”. Причините за това са, че веднага след 9 септември 1944 г. новата власт гледа на него като на враг заради личните му позиции и качества – защото е немски възпитаник и има афинитет към немската култура. Животът му завършва трагично – убит е, заедно със съпругата си, без съд, по несправедливо обвинение на 2 срещу 3 ноември 1944 г.

Книгите в личната библиотека на Нико Просеничков са малко над 400. Преобладават книги на немски език с шрифт “фрактур”, има книги на английски и албански език. Нашият интерес беше предизвикан от издание от 1926 г., озаглавено “Христоматия с теоретични бележки за литературните видове за V клас на пълните и непълни средни училища с литературни бележки за авторите от Васил Пундев, с подробни разбори на четива и обяснение на думи и изрази”. Съставител е Иван Дорев.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Съдържанието на Христоматията включва пет дяла: I дял – “Проза и поезия”, II дял – “Епическа поезия”, III дял – “Лирическа поезия”, IV дял – “Драматическа поезия” и V дял – “Проза”.

За нас, като бъдещи учители по български език и литература, е не само любопитно, но и познавателно и полезно да се върнем сто години назад и да погледнем с какво учебно съдържание се изпълват часовете по литература и да направим сравнение със съвременните теоретични постановки, свързани с литературната наука. Настоящото изложение ще представи в подробности съдържанието и анализите на литературни текстове, събрани в пет дяла. На тази Христоматия от съвременна гледна точка може да се гледа и като на учебно помагало заради коментарната част към отделните четива на Иван Дорев (преподавател в Първа Софийска мъжка гимназия) и заради литературните бележки за авторите, подготвени от литературния критик Васил Пундев.

Първият дял “Проза и поезия” включва разнообразни литературни творби. Например текстът на Елисавета Багряна “Горският пазач и неговият внук” е типичен лироепос. Носи черти и на ритмическа проза, но и на поетичен епос. Има сюжет, характерен само за епоса, и затова на учениците се поставят въпроси “В какво се състои разликата между поетическата и прозаическата реч и мислене?”. Към представителните текстове от този дял влизат и кратък откъс от историческото съчинение на Константин Иречек “Крали Марко”, както и стихотворението “Крали Марко” на Иван Вазов. С двата текста се поставя темата за Крали Марко. В тази симбиоза ясно се вижда и различната гледна точка при изображението. Имат и различна цел – на поетически изказ (ода, възхвала) и на историческия разказ, тоест да се види в сравнителен план разликата между художествен и исторически текст. Този дял включва демонстрация и на други текстове. За да се очертае разликата художественост-нехудожественост, се предлагат и други два текста – единият е научно-популярен (дава сведения за дървото липа), а другият – прозаичен, е есе за “магията” на липата от писателя Андре Тьорие. По този начин ученикът разбира, че литературата не работи толкова с понятия, а с образи. Образността е най-важното качество на нейната поетика. Следващата комбинация проза-поезия е събиране под темата “Твореца Вазов” – биографичен текст за него и поемата му “Грамада”, придружена от анализационни коментари. Тук липсва лист от Христоматията и те не могат да се проследят в пълнота, но в това, което е налично, са включени разсъждения на какво е символ грамадата, разгледана е композицията, която събира описателен, битов, лиричен и драматичен елемент. Следва обяснението, че “поради присъствието на лиричния елемент поемата се нарича лироепическа” (с. 19). Разглеждат се героите и езикът на произведението с конкретни примери за образно-емоционални епитети, сравнения, метафори, хипербола. Така се получава едно по-цялостно знание за съдържанието, смисъла на поемата, за езика и стила ѝ във важното обяснение, че “...в “Грамада” преобладава разказният елемент – тя е епическа поема; но в нея срещаме излияния на чувства – лиричен елемент; натъкваме се на борба с външни и вътрешни пречки – драматичния елемент. Или в едно и също произведение срещаме елементи от трите вида поезия – епическа, лирическа, драматическа” (с. 21).

Вторият дял “Епическа поезия е обемен и включва страниците от 22 до 133. Съдържа литературните видове поема, приказка, легенда, предание, басня, балада, идилия. Първият вид, поддял “Поема, е с представители от фолклора и от личната поезия. Фолклорните текстове са две обредни песни, свързани с Христовото рождение и митичната песен “Мома змейовица”. Юнашкият епос е представен чрез песните за Крали Марко – “Крали Марко изгубва силата си” и “Крали Марко избавя три синджира робе”. Следват текстове на хайдушки песни – “Страхил войвода” и “Бояна войвода”. Тук се открояват три неща - има речник на остарели и чужди думи, който придружава текстовете; кратките коментари след някои от тях включват разсъждения, които представят текста повече като художествен, а не толкова като фолклорно-митологичен; прави впечатление и , че след народната песен “Страхил войвода” е поместена поемата “Страхил” на Н.Ракитин, а в края - кратък откъс от поемата “Кървава песен” на П.П.Славейков. По този начин се дава възможност да се направи сравнение между стилистичните средства и похвати при фолклорната и при личната поезия (обрати, които забавят епичното действие във фолклора и употребата на елптични изрази и изречения в личната поезия). Към този дял във втора част “Приказка, легенда, предание“ се предлагат фолклорни приказки, народни предания, една богомилска легенда и откъс от историческо предание за Иван Рилски на Юрдан Иванов. По вид народните приказки са три вълшебни и една за животни. Преданията са за Крали Марко и Св. Наум. В коментарната част се дават отличителните черти на вълшебната приказка като сюжет с неговите превръщания, използването на фантастични елементи - отново от гледната точка на литературата. Не са посочени от кои региони и кои варианти са текстовете от словесния фолклор. Въпросите към някои от текстовете насочват към разликата между юнашката песен и приказката, въз основа на начините на изображение, на проявенията на фантастичните елементи в образите и картините. Поставя се и важният въпрос “Кое кара дори и най-великите поети да се интересуват от приказките?” (с.54). В следващия сектор (Басня) епическата поезия включва литературните басни “Светулка и бухал” на Стоян Михайловски с кратко представяне на автора и две преводни басни на Иван Крилов от Д. Подвързачов. Най-важният литературоведски проблем, който се поставя, е да се направи разлика между басня и приказка за животни. Обобщава се, че „...баснята ни предава цялостното подчертаване на характерните признаци на предметите, стройното развитие на действието и живия подвижен език” (с. 57-58). Интересно е включването тук на баяния (за страх и за уроки), вероятно, за да се покаже силата на словото и художествената му красота, изразени в дълбочината на чувството: „Бяла, бяла птица по синьо небе хвърка; в уста носи бяло мляко, бяло мляко капе, по бели камъни се пръска: да се пръснат тия уроки, да се пръснат тия почуди, като пяна по море, като дъжд по поле, като вятър по гора; да идат в пусто горе тилилейско, дете щъркел не мъти, дете лястовица не пее, дете куче не лае” (с. 60). Към дела “Епическа поезия” е включена и баладата. Тук отново се прави съпоставка между народното и личното творчество. В поместените фолклорни балади „Овчар и самодиви”, „Три реки”, „Маноил майстора” и „Билки омразни обръщат Стоян в змей” присъстват елементи на фантастично-баладичното, характерни за този жанр – лироепос. Възприемането на текста се улеснява от приложения речник с остарели и чужди думи. Литературните балади са на Пенчо Славейков, Иван Вазов и “Хаджи Димитър” на Христо Ботев. Литературни бележки представят поета Пенчо Славейков като “жрец” на младите. Поставят се въпроси за формата на изложението (разговорна или разказна). След Ботевата балада следва кратък анализ на текста. Прави впечатление, че анализът обръща внимание на вътрешните чувства и терзания на лирическият герой. Анализирани са кодовата система и изграждането на пространството, както и музикалността на текста и звукописът с оглед на поетическата фонетика. Единственият текст, включен към дял „Епическа поезия”, в пети поддял „Идилия”, е „Гусларева майка” на Петко Тодоров с кратка информация за неговия творчески профил и с оценката: „...Идилията му се отличават със своя чист народен език, спретната форма и прост разказ” (цитат, стр. 73). Като последни литературни видове от този дял са включени „Разказ, повест, роман”. Разказът е представен чрез „Меракът на чичо Денчо” от Михалаки Георгиев с коментар върху начина на разказване, иронията, сатирата и колоритния език. Следва

първият разказ от книгата „Бай Ганьо” на Алеко Константинов – „Бай Ганьо пътува”, като там вниманието на учениците се насочва към композицията, характеристиката на героя и неговия език. Разказът на Йордан Йовков „Балкан” е придружен с коментар на Никола Атанасов: „Тая малка история е предадена с простота и искреност, с отмереност и икономия. Нищо излишно и никъде пресиленост и неестествено повишение на тона... Ако Вазов в лицето на дядо Йоцо от разказа под същия надслов е изразил възторга на вчерашния роб от тържеството на идеята за родна държава и за свобода, Йовков въз лицето на дядо Маринко е изобразил безмерната скръб от похитената свобода. С тоя старец, така внушително нарисуван и с няколко още герои в разказа, като кмета Къню, е допълнена оная колективна картина на драмата, център на която е тоя прекрасен, мощен, почти величествен в своя копнеж към родината и свободата Балкан” (с. 100). В по-голямата си част този дял от Христоматията се фокусира върху речевата характеристика на героите – за това свидетелстват и въпросите след текста на разказа на Антон Страшимиров – „На нивата”, които насочват към правилна употреба на изразните средства и търсят естетическото въздействие на текста. Единствената повест, представена с I и II част, е „Българи от старо време” на Любен Каравелов. Първият български роман „Под игото присъства само с част от текста си с I („Гост”) и XI („Радини вълнения”) глава от част I и III глава („Два полюса”) от част II. В последващия разширен коментар са представени накратко образите на героите, повече място е отделено на стила на творбата, на използваните образно - емоционални изразни средства – епитети, сравнения, хиперболи, градации, антитези. Повествованието се използва и за опора при изясняване на понятията сюжет и фабула. За по-четящите и любопитни ученици в края на този поддял е поместен откъс от Иван Вазовия исторически роман – „Светослав Тертер”, представен чрез III глава – „Цар и царица”.

Третият дял „Лирическа поезия” съдържа поддяловете „Песен”, „Елегия”, „Ода” и „Сатира”, събрани от стр. 138 до стр. 175.

В „Песни” (18 текста) отново се наблюдава симбиоза между народно и лично творчество. Коментарната част се фокусира върху две стихотворения на Пенчо П. Славейков – „Запустялата воденица” и „Катунари”. Тези текстове са образци на влияние в творчеството на един поет-модернист от началото на века. От една страна – народното творчество, от друга – модернизмът. Единият текст е представителен за т.нар. чиста лирика- коментира се тематичната му структура, прави се сравнение с („Катунари”). Следва пояснение за начините за задаване на тема чрез двете езиково-стилистични средства – метафора и олицетворение. За да се изясни в по-голяма дълбочина разликата между лироепос и чиста лирика присъства коментар „Свързване на мотивите в едно лирическо произведение”. В него с примери за функциониращи мотиви в различни стихотворения се обясняват видовете паралелизъм с оглед на фонетичните, лексикалните и синтактични особености на текста. Примери: „Запустяла воденица” – мотивите завършват със сравнение. Това сравнение тълкува стихотворението. Тоя паралелизъм е тематически... „Затова ли пейя” – всяко изречение започва с анафора – с една и съща дума или израз. Тоя паралелизъм е лексикален...” с.146).

Вторият поддял „Елегия” включва три народни песни и десет авторски текста. Към народните песни нямаме добавени коментари, но към първия авторски текст „Трепетлика” на Пенчо П.Славейков има задача да се сравни това стихотворение с народната песен „Божа майка проклена треперушката”, публикувана в първи дял на Христоматията (с. 22). Отново се търси релацията фолклор – литература, общото и различното между тях като тематика и проблематика. И това е много важен момент от учебния процес по литература. Друго, което прави впечатление тук, е коментарът след елегията на П.К. Яворов – „Есенни мотиви”. Въпросите към текста са свързани с неговата подялба на части, с авторското присъствие и впечатленията на поета от пейзажа. Обръща се внимание на художествената картина „Какво е основното настроение в стихотворението? На какво се явява символ есента? И защо Яворов се е спрял в случая именно на есенните пейзажи?” (с. 152). Като класически образци на българската елегия са публикувани двата текста на П. Р. Славейков – „Не пей ми се” и „Жестокостта ми се сломи”. Днес те също присъстват в учебната програма по литература. Коментарите след тях се спират на чувствата, изживявани от твореца – за съдбата на поета и

за примиримостта на народа пред явните несправедливости, към загърбените ценности във време, когато той трябва да се бори. Задачата е интересна – да се направи съпоставка между двата текста и въз основа на нея да се очертаят мислите на поета, в зависимост от момента на неговия живот и обществена дейност. С тази задача се цели обвързване на творчество с биография. За разлика от одата, елегията може да бъде реторически издържана или да има интимно-изповеден характер, каквато например е Ботевата елегия – „До моето първо либе” (интересно е, че е избран този текст, а не неговата „Елегия”). В анализа присъства съпоставка лично-колективно, разгледан е въпросът за избора: любов към либето, любов към родината или смърт в името на родината. Обърнато е внимание на поетическия език – риторични въпроси, възкличания, повторения, които подпомагат усилването на патоса и изразителността. В този дял се прави съпоставка между двете елегии на П.К. Яворов и П.П. Славейков с еднакви заглавия „Заточеници”. Вече тук са очертани ясно границите на изученото до момента и основната задача е то да се приложи като се задават въпроси, свързани с цитатите от текста и неговата поетическа фонетика. Към този поддял влизат и определените за елегии „Бежанци” (Кирил Христов), „Великата мисъл” (Иван Вазов). „Сто и двадесет души” (П.П.Славейков). Последният текст е пример за размитите граници за принадлежност на някои лироепически жанрове към определени родове. Днешното литературознание го определя като поема, а всъщност Христоматията включва поемата към епическата поезия, а елегията към лирическата поезия.

Следващият поддял „Ода” е представен изключително от поетически текстове на Иван Вазов. Към две от тях – „Отечество любезно, как хубаво си ти” и „Раковски” има бележки. Към първата в бележките се упоменава, че тя е синтез между ода и сатира, което е типично за Вазов като поет. Недоумение буди доловеното сатирично в текста. То е по-скоро укор към съвременниците, по-скоро болка и разочарование. Присъстват задължителният поглед към художествените средства – образно-емоционалните епитети, метафорични и метонимични изрази, въпроси и обръщения. Новото знание е в теоретичен план – да се представи черта на жанра ода: „... отличава се със силно приложение на стилистичните похвати. Поради това и обемът на одата превишава средния обем на едно лирическо произведение” (с. 166). Другите представителни одически текстове са: „Той не умира”, „Новото гробище над Сливница”, „Паметник на българската мощ”, „Не се гаси туй, що не гасне”, „Трудът”. Става ясно, че Иван Вазов е изведен като автор на най-значителните одически произведения, защото в тях естествено се проявяват типичните за одата характеристики – легендарен герой, строга и тържествена риторическа организация, повишен драматизъм и сила на емоционалното въздействие.

В последната част от дял „Лирическа поезия” – „Сатира”, са събрани по-скоро на формалния принцип „смешно” различни жанрове от фолклора – три хумористични народни песни. Първите две от тях – „Работно момче” и „Работна невеста” имат еднаква структура, както и тематика – и в двете се осмива ленивостта на младите. Прави впечатление, че в тази част на Христоматията са включени и пословици и гатанки, които са представители на кратките, поучителни фолклорни жанрове. Две от пословиците са отбелязани с отметка, най-вероятно от Нико Просеничков, за да може в час да им се обърне по-голямо внимание – „Златото го огън префиня, а човека – теглото” и „Виното не седи в главата, както в бъчвата”. В бележките след тях се срещат въпроси за значението на пословицата, както и са отбелязани най-характерните им черти: „...съзвучие в началните думи или в крайните (рима), строга съразмерност на частите или пълно несъответствие – най-жива непринуденост на творчеството” (с. 175). Само Ботевата сатира „В механата” е представител на литературния текст, към която в коментар са поставени въпроси за мислите, терзанията и намеренията на лирическия герой с много силна ангажирана морална позиция, пряко насочена срещу своя сатиричен обект.

Четвъртият дял от Христоматията „Драматическа поезия” обхваща страниците от 176 до 208. Произведенията, които са включени в него, са две исторически драми – първата на Васил Друмев „Иванко”, втората е на Иван Вазов „Към пропаст” и комедията на Н.В. Гогол „Ревизор” в превод от Димитър Подвързачов. Към драмата на Васил Друмев има добавена

бележка, която съдържа преразказ на частите на самото произведение заедно с подялбата му на композиционни части. Присъства и кратко описание на всеки от главните герои, както и анализ на специфичните черти на Васил Друмевата драма – контрастите в драматичните и комични сюжетни елементи, поетичността на пиесата и художествените средства, използвани за постигане на обаятелността ѝ. Драмата на Иван Вазов „Към пропаст“ е представена с преразказ на сюжета в частта с бележките. Прави впечатление анализът след единствената комедия, публикувана в книгата – „Ревизор“ на Н.В. Гогол. В този анализ с подробен преразказ се представят частите на творбата и кои от тях каква композиционна роля играят. Интересна е съпоставката между комедия и драма в частност героите и техните проявления. Анализът приключва с обобщение „...комедията не може да произвежда такова действие върху нас, каквото произвежда драмата или трагедията: нито самите герои, нито тяхната борба с пречките, нито тяхното поражение не ни внушават нито страх, нито удивление, нито състрадание“. След публикуването откъси от комедията има поставени и въпроси за изясняване разликата между вътрешен и външен комизъм. Христоматията наименова рода драма като „Драматическа поезия“, а видовете ѝ са представени с драма и комедия. Отсъстват понятията трагедия и трагикомедия. Това, което характеризира драматическото действие, е особената природа на драматическия конфликт. При него, за разлика от трагедията, отсъства силно изразената трагическа вина и пропадането към гибел и страдание. В драмата противоречията са като че ли по-обикновени, делнични и имат повече персонален характер и на пръв поглед са разрешими. В този смисъл, от гледна точка на днешното литературознание, и двете драми клонят повече към трагедията, защото конфликтът там е остър, трудно разрешим.

Христоматията завършва с петия и последен дял „Проза“. Тя е представена чрез типовете речеви структури и композиционно-речевите форми в повествователния текст, а именно в поддял „Описателна проза“ са включени пътешествието (днес литературознанието го нарича пътепис) с представителен текст на Вазов – „Един кът от Стара планина“ и описание с откъса „Ниагара“ от пътеписа на Алеко Константинов „До Чикаго и назад“. Вторият поддял „Повествователна проза“ включва „Летопис“, „Мемоари“, „Биография и автобиография“. Избраните текстове са „Из летописа на Поп Йовча“, „Из Априлското въстание“ на Захари Стоянов, „Тъмница“ на Константин Величков, „Житие и страдание грешного Софрония“, „Левски“ на Никола Станев и „Автобиография“ на Григор Пърличев. Към прозата има още три поддяла – „Разсъждение“, „Ораторска проза“ и „Адресна проза“ (писма) .

ИЗВОДИ

В заключение могат да се направят следните изводи:

* Както и днес, така и във времето на издаването на Христоматията, се вижда, че литературознанието не успява да намери единен, общ класификатор, който да разграничи принципно рода лирика от другите литературни родове. Както се вижда от родово-жанровата класификация, трудно е да се твърди, че лирически са само тези произведения, в които не взема превес субективното изразяване на поетическа индивидуалност по определението на Хегел – епосът е обективен, а драмата – субективно-обективна. Например жанрът балада е принципно безсюжетна лирика, но не може да няма в баладата поне наченки на сюжет. Съществуват чисто епически жанрове, каквато е епопеята, а тя липсва в Христоматията – в дял „Епическа поезия“. Става ясно обаче, че в коментарните текстове почти не се обсъжда до колко един жанр е само лирически или епически, а се обръща внимание на смисловите, комуникативните и въздействените особености на съответния жанр.

* Според съставителя, цялата литература (без прозата) е поезия – епическа, лирическа, драматическа. Поезията е форма на литературното изкуство, при която езикът се използва заради своите естетически качества и способността си да предава чувства, в допълнение към

чисто познавателното и семантичното си съдържание¹⁰. И двата рода – драма и лирика (включително и лироепосът) съдържат субективно-драматичното – това вероятно е определящото при жанровото разслоение в Христоматията.

* Лироепическият жанр балада е в групата на епическата поезия, защото възкресява народните традиции, за да ги противопостави на рационалистичната употреба на литературни жанрове, които идват от Античността, каквато е например одата (принадлежаща към дял „Лирическа поезия“). В основата на романтичната балада стоят фолклорни песни от периода на разпадане на родовото общество и неговата нравствена ценностна система. В тях винаги има високодраматичен, зареден с трагизъм конфликт, човекът е попаднал във водовъртежа на трагичната си съдба, самотният и горд човешки дух – все теми и мотиви, близки на романтиците. Затова в Христоматията са подбрани и включени автори на балади, които са под влияние не само на фолклора, но и на европейската балада.

* Макар литературната терминология не напълно да обяснява значението на понятието *песен* заради широката му употреба, в Христоматията то се обособява като поддял на лиричната поезия. Вероятно се залага на нейната въздействена стратегия с подчертаната музикалност и мелодичност на стиха, вътрешната монолитност на изразеното лирическо чувство, стихови и стилови похвати, които правят текста-песен пластичен и ритмичен с възможности за внушаващо изграждане на смисъла.

* Цялата жанрово-родова система включва произведения не само от литературата, но и от фолклора и систематично търси връзката между тях – на ниво тематика, проблематика, герои, образи символи, както и присъствието и влиянието на фолклора в художествения свят на българските автори.

* Прави впечатление, че предлаганите христоматийни текстове са предимно български. Рядко се срещат преводни, каквито са например басните на Крилов и откъсът от комедията „Ревизор“ на Н.В.Гогол.

* Христоматията, разглеждана от методическа гледна точка като учебно помагало е всеобхватна. Тя съдържа текстове, осигуряващи пълноценен учебен процес, тъй като в нея са включени произведения, различни в своята тематика, проблематика, жанрова характеристика, лични творчески почерци. Предимство на Христоматията са коментарните бележки и насочващите въпроси, тъй като предпоставят задълбоченото разбиране и анализиране на фолклорните и литературни текстове. Всичко това позволява литературното обучение на гимназистите от началото на 30-те години на XX в. да бъде систематично, сериозно, отговорно и устойчиво.

REFERENCES

Dorev, Iv., 1926, Christomathy with theoretical notes on the literary types of schools for the 5th grade of the complete and incomplete secondary schools with literary notes on the authors by V. Pundev, with detailed analyzes of the readings and explanations of words and expressions (*Оригинално заглавие*: Дорев, Ив. Христоматия с теоретични бележки за литературните видове за V клас на пълните и непълни средни училища с литературни бележки за авторите от В. Пундев, с подробни разбори на четива и обяснение на думи и изрази, 1926, София: Книгоизд. Ал. Паскалев).

Anniversary book of the Rouse Boys' High School "Knyaz Boris", 1934, R., p. 50-51 (*Оригинално заглавие*: Юбилейна книга на Русенската мъжка гимназия „Княз Борис“, Русе, 1934, с.50-51).

INTERNET RESOURCES

Valchanova, E., 2016 Nikola Atanasov (composer) (*Оригинално заглавие*: Вълчанова, Е. Никола Атанасов (композитор),

¹⁰ Никола Атанасов (1886 – 1969) – български композитор и музикален педагог, автор на първата българска симфония.

URL:[https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0_%D0%90%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2_\(%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80\)](https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0_%D0%90%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2_(%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80))

Poetry (*Оригинално заглавие: Поезия*). URL:

<https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D1%8F#%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F>

THE REVOLUTIONARY ACTIVITY OF DOCHO MIHAILOV (1923-1926) ¹¹

Martin Dimitrov, Student

Department of Bulgarian Language, Literature, History and Art
University of Ruse "Angel Kanchev"
E-mail: s206277@stud.uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Lubomir Zlatev, DSc

Department of Bulgarian Language, Literature, History and Art
University of Ruse "Angel Kanchev"
E-mail: lubomir_zlatev@mail.bg

Abstract: *One of the most provocative activists of the Dobruja revolutionary organizations is Docho Mihailov. A man who devoted his whole life to the ideal of "Freedom for Dobrudja". A person who devotes himself to Soviet ideas, to communist ideology. A name that shines like a legend for modern Dobrudzians. Leader and protector of the Bulgarian population during the Romanian rule in Southern Dobrudja. Docho Mihailov was an active revolutionary activist who combined his activities with the spread of the Marxist ideal, did not yield to his opponents in any way and constantly fought for what he considered right until his death in 1926.*

Key words: *Docho Mihailov, Dobrujan revolution, Soviet ideology, Internal Dobrujan Revolutionary Organisation (IDRO).*

ВЪВЕДЕНИЕ

През периода между двете световни войни добруджанското националноосвободително движение минава през няколко периода на развитие, има легални и нелегални форми на борба, организирана от значителен брой организации. По-продължителна дейност извършват: Вътрешната добруджанска революционна организация (ВДРО, 1923-1940), Добруджанската революционна организация (ДРО, 1925-1940) и др. В борбите се включват множество Добруджански жители от Силистренско и Тутраканско¹². Едно от главните лица на Добруджанското революционно движение, действащо в тези два района, е Дочо Михайлов. Като последовател на комунистическата идеология, можем да кажем, че този борец за „Свободна Добруджа“ оглавява лявото крило на ВДРО, заедно с Върбан Петров и Иван Донешки, а впоследствие става част от ДРО. Четническият воевода до края на своя живот се бори в името на един бленуван идеал под напътствието на Съветската идеология.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Всеки един гордеещ се със себе си и със своята история добруджанец трябва да пази дълбоко в паметта си легендарният революционер, един от апостолите на добруджанската свобода – Дочо Михайлов. Той е роден на 29 октомври 1895 г. в с. Бабук, Силистренски окръг. Още като ученик в гимназията в Силистра се замисля защо има бедни и богати в града и селото. За първи път разгръща книги, които му разкриват пътя към идеите на Социализма. Участва в социалистически кръжоци, където усилено го вълнуват проблемите на тази идеология и революцията. Заедно с хиляди младежи участва в Първата световна война. Води оживена пропаганда на идеите на Социализма сред войниците като ги зове да последват примера на руските работници и селяни. След края на ПСВ Михайлов се връща в родния си край, където става учител в с. Нова Попина, Силистренско. Преломен момент в Добруджанското революционно движение и в живота на Дочо Михайлов е заседаването на

¹¹ Докладът е представен на студентската научна сесия на 16 април 2024 г. в секция „Лингвистика, литература и изкуствознание & История, етнология и фолклор“, с оригинално заглавие на български език: РЕВОЛЮЦИОННАТА ДЕЙНОСТ НА ДОЧО МИХАЙЛОВ (1923 – 1926).

¹ Годоров, П., 2010, с. 456

конгреса на Съюза „Добруджа”, който се състои през 1923 г. в Търговище. Така след конгреса се полагат основите на ВДРО, която избира свой Централен комитет. Дочо Михайлов също е избран за член на ЦК на ВДРО¹³. От тук започва и революционният път на добруджанския син¹⁴.

Михайлов заедно със своята чета от 8 души, се прехвърля в село Бабук, Силистренско, където създава таен комитет. В продължение на 4 месеца неговата чета агитира местното добруджанско население. Но тези действия не остават скрити от румънската власт. Ташку Пучеря уведомява румънските погранични власти, да вземат необходимите мерки срещу четата¹⁵.

През пролетта на 1923 г. дейността на водачите на четите, сред които е и Дочо Михайлов съсредоточена до това да събират средства за организацията из цяла силистренска околия. Изпратени са и доклади до „Тайният секретариат“, в които са описани действията на водачите¹⁶.

Дочо Михайлов емигрира в България, вследствие на непоносимите робски условия, поставени от румънската власт. Той изцяло се отдава на борбата за националното и социалното освобождаване на добруджанци. Ясно осъзнава като член на Българската комунистическа партия, че добруджанското националноосвободително движение трябва да се развива под непосредственото ръководство на съответната партия. В поробена Добруджа според него трябва да се изгради масова национална революционна организация, която да обединява всеки, който е готов да се бори вътре в Добруджа и извън нея за защита на интересите на българското добруджанско население. Според Дочо Михайлов и другите добруджански дейци – комунисти, добруджанската организация на външно-политическата си арена следва да се опира преди всичко на подкрепата на Съветския съюз. Дочо Михайлов с всички сили съдейства за осъществяването на тази идея. Той изгражда от двете страни на румъно-българската граница комитети на ВДРО, чиято цел е да се борят за националното освобождение на Добруджа, което ще настъпи само тогава, когато политическата власт се „вземе от работническата класа и трудовото селячество“. Благодарение на апостолската дейност на Д. Михайлов скоро се създава мрежа от местни комитети, които принадлежат на ВДРО¹⁷. С дейността си той спечелва популярността на защитник на българския народ. Най-вероятно заради успешната Октомврийска революция в Русия, Михайлов все по-засилено се изразява като активен пропагандатор на социалистическите идеи.

В документ, свързан с живота и делото на Тодор Димитров Господжаков, който е член на ВДРО се споменава, че четата на Д. Михайлов избягва стълкновения с румънските жандарми, но е имало и неизбежни случаи. Михайлов предпочита методите на агитация, убеждение, създаване на комитети и организации. Като за целта се създават комитети на ВДРО по селищата. Такъв е създаден и в Алфатар в края на 1923 г. При едно посещение на воеводата в с. Кайнарджа хората от местния комитет започват да се оплакват, че жандармерийският шеф немилостиво тормози селяните, като ги обвинява в поддържането на комитетите. Михайлов решава да усмири властника и да избави селяните без да прибегва до оръжие. Жандармерийският началник е повикан в къщата на Харалампи Дънев – председател на местния революционен комитет. Михайлов провежда разговор с жандармериста. Изясняват му се целите и задачите на четата. След разговора насилникът коренно променя отношението си към селяните. Разбира се това не приключва добре за него, тъй като по-висшите началства не са доволни от тази промяна на отношението към българското население. По тази причина той е преместен отвъд Дунава, след което подава оставка¹⁸.

В спомен на Драган Бобчев за срещата му с Дочо Михайлов, той цитира думите на добруджанския революционер. На въпроса на Бобчев: „Не ти ли тежи Дочо, това желязо, с

² Държавен архив – Силистра, фонд 1059, опис 1, архивна единица 257, с. 4-6.

³ Златев, Л., 2015, с. 91.

⁴ Пак там, с. 91-93.

⁵ ДА-Силистра, ф. 1059, оп. 1, а. е. 257, с. 6-7.

⁶ ДА-Силистра, ф. 287Б, оп. 1, л. 3.

което си се накичил? Как го мъкнеш?“, Михайлов отговаря по следния начин: „Да драги Д. Тежко е. Но хиляди пъти е по-леко от оковите на живота, които влачи добруджанецът. Знай, че физическото тегло и мъка са по-поносими от тези на душата. А в моята душа е събрана цялата мъка на местното население. Тя ми тегне.“ Засягат се и главните задачи на революционера. „Задачите ми са главно две: да осветля добруджанското население, че неговото национално освобождение е тясно свързано с политическото такова, да го организирам и готвя за този ден. И второ, да пазя това население от бандите, които минават границата, обират, убиват безразлично българи, турци и румънци. А знаеш, че след всеки обир или убийство, особено на румънци, румънската власт хвърля в страшен терор цялото българско население. Голяма част от злощастията, които се сипят върху нашето население, се дължи на тези разбойници и обирачи¹⁹.“

Според спомен на Георги (Гочо) Динков Ковчазов от с. Никола Козлево, Новипазарско, водачите на ВДРО, сред които и Дочо Михайлов, се заклеват, че за свободата на Добруджа са готови да не се съобразяват с политиката на партията²⁰.

Важно е да се спомене отношението на революционерите към „предателите и враговете“. В една майска нощ през 1924 г. четата на Д. Михайлов се укрива в разлистени лозя на с. Алфатар. Четниците се разполагат за почивка, но на петдесетина метра минава местен селянин с коня си. На четниците се струва, че той не ги е забелязал. Т. Господжаков го разпознава като „Влахчето“ и съобщава своите опасения, за предателство, на Дочо. По това време за Янко Влахчето има сигнали, че се преструва на привърженик, научава някои факти за връзките на народа с четите и ги съобщава на властта, а когато тя арестува някого, искал рушвет от близките на пострадалия за да „уреди“ освобождаването му. След като го губят от поглед Влахчето се спуска право към жандармерийския пост. След около час и половина се появяват петима жандарми с началника си и около петдесетина селяни. Нареданията на Д. Михайлов са: „Стреля се само във въздуха, само в краен случай в жандармерист. Пази селяните.“ След един изстрел хората от потерята бягат панически. През лятото на 1926 г. четниците отново се озовават в Алфатар. С една цел – да накажат според заслугата предателя, за да не възпрепятства никога повече революционното дело²¹.

След обиколката на Дочо Михайлов в Добруджа през месеците април и май 1924 г., той написва доклад, който носи датата 8 юни 1924 г. Най – вероятно докладът е бил подготвен за В. Петров, който по това време трябвало да установи контакт с представителите на Съветския съюз във Виена. Докладът съдържа 8 точки, отнасящи се за положението в Добруджа. В точка първа като констатира, че национал-революционната организация става притегателен център за населението Дочо казва: „Особено това, което прави впечатление е, че турското население съставляващо значителна компактна маса в Добруджа...сами предлагат услугите си за делата на революционната организация.“ В точка четвърта се казва: „Относително възможностите и гаранциите за освобождението на Добруджа съществува едно единствено мнение: че Русия е страната, която ще даде свобода на поробените народи и частно такава за Добруджа.“ След септемврийските събития от 1923 г. добруджанското население има опасение, че България не би подкрепила революционната организация. В точка пета се подчертава, че населението с напрегнато внимание следи конфликта между стара Румъния и СССР и се надява, че във връзка с това ще се постави и разреши добруджанския въпрос. В точка шеста се изтъква враждебното отношение на населението към колонизаторската политика на окупаторите. В точка седма е разгледано отношението на населението към дейците на революционното движение. Дочо Михайлов пише: „Както ръководителите на революционното добруджанско движение, така и тия, които понастоящем са ангажирани в неговото съществуване, се ползват с горещи симпатии и безрезервно биват приети от населението, особено в селата.“ В точка осма Д. Михайлов пише: „Там, където се слага въпроса за начина и средствата за освобождението на Добруджа, съществува

⁷ ДА-Силистра, ф. 777, оп. 1, а. е. 46, л. 2-3.

⁸ ДА-Силистра, ф. 132Б, л. 3.

⁹ ДА-Силистра, ф. 287Б, оп. 1, л. 4.

безусловно убеждение, че не са нито западните сили, нито Обществото на народите, нито пък българското правителство, които ще дадат тази свобода. В това отношение населението също така смята, че единствена е Русия, която ще подпомогне и гарантира това освобождение. Общо взето, в цяла Добруджа, като изключим северната част от още незасегнатата от организацията, духът на населението е борчески и безрезервно се възприема лозунга за ориентиране на движението към Русия. Не липсват случаи, когато хора със завидно икономическо състояние също смятат, че освобождението на Добруджа може да стане само от Русия и агитират в полза на този лозунг²².”

Марин Станев от с. Васил Левски дава показания пред полицията за посещението в дома му на четата на Д. Михайлов през 1924 г. Според сведенията Михайлов е дошъл в селото с една цел – формиране на комитет на Добруджанската организация, която да отърве Добруджа от румънците. Четниците молят Станев да извика няколко първенци от селото, но той отказва, тъй като го е страх да излиза нощем заради многобройната армия. Също така Михайлов дава информация, че организацията е подкрепена от българското правителство и трябва много средства, за да може да се постигне целта им²³.

От изключителна важност са и публикациите на Рачо Змеев. През пролетта на 1924 г. Дочо Михайлов с чета, организирана в България, преминава в Добруджа. Най-напред той спира в с. Царев дол, където създава таен комитет. Оттук Михайлов се отправя за с. Пожарево и спира с четата в гората, източно от селото. Изгражда комитет, начело с Димитър Богданов, Георги Начев, Георги Богданов и др. Минавайки край с. Дунавец, Д. Михайлов дава поръчение на Иван Атанасов да изгради комитет. След това той се отправя с четата за с. Малък Преславец и спира в местността Медни дол. Тук Михайлов също изгражда комитет, в който включва Петко Генов, Игнат Карагенов, Иван Тодоров и др. На събралите се – разказва по-късно Петър Карагенов – Д. Михайлов говори за революционно движение и за борбата, която се води. Впоследствие над 100 души дават клетва. По-късно четата се отправя за с. Бабук²⁴.

Според Володя Милачков за няколко месеца разбойническите банди в Южна Добруджа са премахнати. Убити са няколко жандармерийски началници по селата, които тероризират българския народ. Благодарение на действията на Д. Михайлов, румънската администрация в Силистренско и Тутраканско се разклаща сериозно и е възпрепятствана работата относно колонизирането на Южна Добруджа²⁵.

Според доклад до Станчо Николов, секретар на окръжния комитет на БКП Силистра можем да потвърдим възгледите на Д. Михайлов. Разбира се има някои неточности, но факта, че и в този документ е спомената идеята на Михайлов, относно това, че освобождението на Добруджа е в ръцете на Съветския съюз е още едно доказателство за неговите идеали²⁶. Относно неточностите, грешно е написано, че Михайлов е ръководител на ВДРО и, че той „учи и възпитава“ неговите членове в обсег към Съветския съюз.

Във ВДРО се стига и до конфликти между организаторите. Този конфликт не е просто сблъсък между няколко души, а сблъсък между две идеологии. Според спомени на Момчо Крумов Д. Михайлов е описан като човек, който мрази користните, двуличните и егоистичните хора, като човек, който се отвращава от страхливците и подмазвачите. Уважава онези, които са посветени на делото на борбата на поробените и са последователи на Компартията²⁷. Това ни навежда на мисълта, че точно тази негова отдаденост в една идеология е една явна причина за конфликт със събеседниците му, които са с други политически възгледи. Момчо Крумов споделя, че при една от неговите обиколки из

¹⁰ ДА-Силистра, ф. 144Б, оп. 1, л. 1-3.

¹¹ ANR, Fond DGP, dosar: 90/1937, f. 10.

¹² Змеев, Р., 1987, с. 99.

¹³ Милачков, В., 2007, с. 366-367.

¹⁴ ДА-Силистра, ф. 581Б, оп. 1, л. 2-3.

¹⁵ ДА-Силистра, ф. 111К, оп. 1, а. е. 25, л. 1.

¹⁶ Пак там, л. 1.

¹⁷ ДА-Силистра, ф. 875, оп. 1, а. е. 37, л. 4.

Добруджа „по организаторска работа“ Дочо не е пропускарал родното си село. Никога не се е възползвал от случая да види семейството си от близо, а само отдалеч докато работят на полето. Според Крумов, ако направи това ще е в разрез с „конспиративното правило“, според което не трябва да е в контакт с близките си²⁸.

Д. Михайлов и останалите комунисти във ВДРО пазят връзките на Партията от буржоазните представители (десницата) в организацията. Като причина се посочва фактът, че Дочо предполага, че с течение на времето влиянието на комунистите във ВДРО ще се засили и между тях и буржоазните елементи ще настъпи разрив²⁹.

Избухливият характер на Д. Михайлов и силната му вяра в комунистическата идея води до планирането на неговото отстраняване от ВДРО, както и на цялата левица³⁰.

През 1925 г. в България под формата на разкрита конспирация са арестувани над 60 добруджанци, главно в градовете Варна, Русе и пограничните села. Сред арестуваните е и Д. Михайлов³¹.

Според пореден документ през септември 1925 г. във Виена се решава въпроса с ВДРО – организация, която започнала да служи на империализма – откъсната вече от добруджанските маси. Под ръководството на д-р Петър Вичев и др. се взема решение да се изгради ДРО. Това решение е известно и на Д. Михайлов, който по това време е в затвора. Организирането на новата лява революционна организация ляга върху раменете на Михайлов³².

Според спомените на Георги Динков Ковчазов, Д. Михайлов има огромни заслуги за изграждането на ДРО. Също така се дава информация, че в началото на месец май 1926 г. той напуска русенския затвор, като се среща с Радан Токушев, който го информира за случилото се в негово отсъствие³³. По-късно в с. Никола Козлево Михайлов произнася пламенна реч, която е насочена срещу ВДРО³⁴.

Според спомените на М. Крумов след като Михайлов става член на ЦК на ДРО, той поема ръководството на четата на Димитър Дончев – Доктора, която има организаторски задачи и също така трябва да се противопоставя на четите на ВДРО³⁵.

На 3 юли 1926 г. се състои т. нар. „Староселски инцидент“, който е по реална вина на четите на ВДРО, но за това събитие е обвинен Д. Михайлов³⁶. В самата Добруджа терорът се засилва. Пребиваването на Дочовата чета предизвиква голямо оживление сред населението. Четата на Михайлов е принудена денонощно да се придвижва от място на място и избягва въоръжени сблъсъци. В този напрегнат и продължителен поход четниците разясняват задачите, които стоят пред Добруджанското революционно движение. Преценява се, че е време да се докладва на ЦК на ДРО за направеното, да се прецени положението и окончателно да се реши съдбата на четата³⁷.

На 10 юни 1926 г. вечерта, четата преминава границата и стъпва на Добруджанска земя. От там се насочва към Шаиларските кладенци и осъхват в местността Дам Кула срещу с. Чуковци, Силистренско. Там се взема решение четата да се раздели на две като тази, която е под Дочовото ръководство остава в Силистренско. На 11 юни са в местността Кокараджата край с. Алфатар. Там се среща с привърженици на местния комитет, предварително изграден от Д. Дончев. На 14 юни се озовават в местността Косаря. Тази местност е повече от благоприятна за четата, тъй като от тази височина се виждат селата Алфатар и Бабук, и няма

¹⁸ Златев. Л., 2015, с. 145-149; 164.)

¹⁹ ДА-Силистра, ф. 875, оп. 1, а. е. 37, л. 4.

²⁰ ДА-Силистра, ф. 397 Б, л. 20.

²¹ ДА-Силистра, ф. 132 Б, л. 2.

²² Пак там, л. 2-3.

²³ ДА-Силистра, ф. 111, оп. 1., а. е. 25, л. 1.

²⁴ ДА-Силистра, ф. 291 Б, л. 6-7.

²⁵ ДА-Силистра, ф. 287 Б, л. 4-5.

опасност от изненади. На 15 юни Дончев и Михайлов се разделят, а мястото се определя като сборен пункт, където ще се съберат за отчитане на работата³⁸.

Чуждестранните архиви посочват, че Д. Михайлов остава на румънска територия до 10 август 1926 г. Най-вероятно четниците са снабдявани с провизии и храна от жителите на с. Алфатар. Документът носи сведения, че жителите на селото в края на август носят храна на четниците в определена горичка, но името не се разчита³⁹. Вероятно става въпрос за горичките в една от двете местности – Косаря и Кокарджата.

Голям брой от архивните документи обвинява правителството на Ляпчев, че именно то издейства заповедта за убийството на Д. Михайлов, който прави всичко възможно, за да не влезе в стълкновение с румънските жандарми, защото това би означавало да има тежки последици за българското население в Добруджа⁴⁰. На 14 август 1926 г. Михайлов със своята чета пристига в с. Никола Козлево, с цел да си почине, а другарите му от четата, които имат легално положение в Румъния или България да бъдат освободени. На 17 август четата е нападната от голяма полицейска потеря. В последствие Михайлов отива в с. Геллекьой, Варненско, където се среща с Георги Кроснев. На срещата се обсъжда, че Михайлов трябва да бъде изпратен в Съветския съюз на кратък курс, след което да продължи революционната дейност. В последствие Михайлов се завръща в с. Никола Козлево. На 26 август четниците са обградени от българската полиция – 40-50 души. В завързалото се сражение Дочо Михайлов и трима негови четници падат убити, а Д. Дончев разкъсва полицейския кордон и се спасява⁴¹. Най-вероятно четниците са предадени от Петко Мутафчиев⁴².

ИЗВОДИ

В заключение можем да кажем, че в периода 1923 – 1926 г., в Тутраканско и най-вече в Силистренско активно намалят румънските произволи над българското население, благодарение на четническата дейност на ВДРО, в лицето на воеводата Дочо Михайлов. Бандитските произволи са сведени до значително ниска степен. ВДРО не успява да се задържи като цялостна организация. Вътрешните борби между левицата и десницата я разкъсват, като левицата се отделя в ДРО. Революционната му дейност е и пряко обвързана с разпространението на марксистическата идеология. Самият Михайлов не отстъпва на идеалите, които подкрепя. Строг застъпник е на идеята, че освобождението на Добруджа ще дойде именно от Съветския съюз. До края на своя жизнен път той прави всичко възможно да реализира тези възгледи, без да се съобразява с хората, които доскоро е наричал „другари“ или с румънската, че дори и българската власт.

REFERENCES

Todorov, P., 2010, History of Tutrakan 1878-1944, T. 2, T. (*Оригинално заглавие: Тодоров, П. История на Тутракан 1878-1944 г., Т. 2, Т., 2010.*)

Zlatev, L., 2015, “Without fight – there is no freedom”, Internal Dobrujan Revolutionary Organisation (IDRO) 1923-1940. R. (*Оригинално заглавие: Златев, Л. „Без борба - няма свобода“ Вътрешна добруджанска революционна организация (ВДРО) 1923-1940. Р., 2015.*)

Zmееv, R., 1987, Tutrakan, S. (*Оригинално заглавие: Змеев, Р. Тутракан, С., 1987.*)

Milachkov, V., 2007, the national liberation fights of the Dobruja Bulgarians (1919-1940). – History of Dobruja. T. 4., V. Tarnovo. (*Оригинално заглавие: Милачков, В. Националноосвободителните борби на добруджанските българи (1919-1940). – История на Добруджа. Т. 4. В. Търново, 2007.*)

²⁶ ДА-Силистра, ф. 397 Б, л. 33-34.

²⁷ ANR, Fond DGP, dosar: 30/1926, f. 94.

²⁸ ДА-Силистра, ф. 875, оп. 1, а. е. 37, л. 5-6.)

²⁹ Пак там, л. 5-6.

³⁰ ДА-Силистра, ф. 287 Б., л. 5-6.

State Archive – Silistra, fund 1059, description 1, archival unit 257 (**Оригинално заглавие:** *Държавен архив – Силистра, фонд 1059, опис 1, архивна единица 257*)

State Archive – Silistra, fund 287B, description 1 (**Оригинално заглавие:** *Държавен архив – Силистра, фонд 287Б, опис 1*)

State Archive – Silistra, fund 777, description 1, archival unit 46 (**Оригинално заглавие:** *Държавен архив – Силистра, фонд 777, опис 1, архивна единица 46*)

State Archive – Silistra, fund 132B (**Оригинално заглавие:** *Държавен архив – Силистра, фонд 132Б*)

State Archive – Silistra, fund 144B, description 1 (**Оригинално заглавие:** *Държавен архив – Силистра, фонд 144Б, опис 1*)

Arhivele nationale ale Romanie (ANR), Fond Directia generala a politiei (DGP), dosar: 90/1937, f. 10

State Archive – Silistra, fund 581B, description 1 (**Оригинално заглавие:** *Държавен архив – Силистра, фонд 581Б, опис 1*)

State Archive – Silistra, fund 111K, description 1, archival unit 25 (**Оригинално заглавие:** *Държавен архив – Силистра, фонд 111К, опис 1, архивна единица 25*)

State Archive – Silistra, fund 875, description 1, archival unit 37 (**Оригинално заглавие:** *Държавен архив – Силистра, фонд 875, опис 1, архивна единица 37*)

State Archive – Silistra, fund 397B (**Оригинално заглавие:** *Държавен архив – Силистра, фонд 397Б*)

State Archive – Silistra, fund 291B (**Оригинално заглавие:** *Държавен архив – Силистра, фонд 291Б*)

Arhivele nationale ale Romanie (ANR), Fond Directia generala a politiei (DGP), dosar: 30/1926, f. 94

FRI-2G.405-SSS-LLA-06

A MODEL FOR PRACTICAL APPLICATION OF THE COUNT FORM RULE THROUGH LANGUAGE TASKS FOR 7TH GRADE LEARNERS⁴³

Stefka Yordanova, Student

Department of Bulgarian Language, Literature, History and Art
University of Ruse "Angel Kanchev"
Tel.: 0895 95 13 36
E-mail: s206145@stud.uni-ruse.bg

Assist. Prof. Niya Peneva, PhD

Department of Bulgarian Language, Literature, History and Art
Faculty of Natural Sciences and Education
University of Ruse "Angel Kanchev"
Phone: 0886 21 46 39
E-mail: ndoneva@uni-ruse.bg

***Abstract:** One of the most common type of mistakes made by Bulgarian learners is related to the proper use of the count form for masculine nouns. These mistakes are made because learners have not learnt the grammar rule or because they do not use it appropriately. We offer a system of language tasks that will help pupils develop and consolidate their knowledge of the discussed grammatical category. Conclusions are formed on the basis of the piloted tasks and the data gathered.*

***Key words:** Count form, nouns, masculine, methods of teaching, language tasks.*

INTRODUCTION

Бройната форма на съществителните имена от мъжки род е едно от най-значимите явления в граматиката на българския език. Колебанието при употребата ѝ дава предпоставки за нарушаване на книжовната норма. Все повече ученици изпитват затруднения при решаването на задачи, свързани с тази категория. Това ни подтикна да направим обстоен преглед на кодификацията и нейното представяне, заложено в часовете по български език в прогимназиален етап.

EXPOSITION

В този доклад ще се спрем по-конкретно на учебния материал в 7 клас. В учебната програма на издателство „Анубис“ не е заложено разглеждането на бройната форма. В него се обръща по-голямо внимание на уроци, свързани с езиковите области *лексикология* и *синтаксис*.

Поради тази причина предлагаме упражнения за специфичната форма за множествено число на съществителните имена от мъжки род. Съчетаваме и други знания и компетентности, които учениците придобиват в съответния клас. Така се дава възможност за импликация на категорията в различни по тема уроци. При изготвянето се позоваваме на принципа за достъпност. За да се усвоят трайно знанията от учениците и да бъдат лесно приложими, задачите са съобразени с възможностите и компетенциите, които са придобити към определения етап на обучение.

Използваме и методи за затвърдяване на получените знания, при които ученикът трябва често да се връща към вече изучена лингвистична информация, за да я упражнява, развива и

⁴³ Докладът е представен на студентската научна сесия на 16 април 2024 г. в секция „Лингвистика, литература и изкуствознание & История, етнология и фолклор“, с оригинално заглавие на български език: МОДЕЛ ЗА ПРАКТИЧЕСКО ПРИЛОЖЕНИЕ НА ПРАВИЛОТО ЗА УПОТРЕБА НА БРОЙНА ФОРМА ЧРЕЗ ЕЗИКОВИ ЗАДАЧИ ЗА 7 КЛАС.

да не я забравя. Предложени са упражнения, които позволяват припомняне на правилото за образуване и употреба на бройна форма, свързани с различните уроци.

С предложените задачи за седми клас затвърдяваме знанията за видовете сказуеми, видовете изречения, преобразуването на пряка реч. Подобен тип задачи спомагат подготовката за националното външно оценяване (НВО) след седми клас.

1. В кое изречение НЯМА съставно именно сказуемо? Препишете всички съществителни от останалите изречения, които НЕ влизат в състава на именното сказуемо. Посочете формите им за множествено число и за бройна форма.

(Пример: Текстът е част от моноспектакъла.; съставно именно сказуемо – е част; съществителни имена, които не влизат в състава на именното сказуемо – текст, текстове, два/няколко текста; моноспектакъл, моноспектакли, два/няколко моноспектакъла)

- А) Марио е победителят в конкурса.*
- Б) Дейвид е актьор в известен театър.*
- В) Учениците са ходили на екскурзия.*
- Г) Децата са участници в документалния филм.*

2. В кое изречение има съставно именно сказуемо? Препишете всички съществителни от останалите изречения. Посочете формите им за множествено число и за бройна форма.

(Пример: Сътрудниците бяха изискали отлични резултати. Съществителни: сътрудник – сътрудници, няма бройна форма; резултат, резултати, два/няколко резултата)

- А) Тигърът беше видял плячката си.*
- Б) Крокодилите са излизали често от водата.*
- В) Лекарите бяха спасили много животни.*
- Г) Львът е царят на джунглата.*

3. В кое изречение има съставно глаголно сказуемо? Извадете всички съществителни имена от останалите изречения. Посочете формите им за множествено число и за бройна форма.

- А) Кметът иска да подобри условията за живеене в града.*
- Б) Ученикът трябва да научи новия урок.*
- В) Взех ключа, за да отключа вратата.*
- Г) Отидох да се разходя в парка.*

4. В кое изречение НЯМА съставно глаголно сказуемо? Извадете всички съществителни имена от останалите изречения. Посочете формите им за множествено число и за бройна форма.

- А) Проектът може да се осъществи в посочения срок.*
- Б) Футболистът иска да отбележи победния гол.*
- В) Художникът започна да рисува портрета.*
- Г) Спрях да уча за изпита.*

5. Съставете три изречения със съставно именно сказуемо. Добавете и едно съществително име, използвайки бройната му форма.

6. Съставете три изречения със съставно глаголно сказуемо. Добавете и едно съществително име, използвайки бройната му форма.

7. Прочетете текста. Открийте сложните съставни изречения. Докажете, че са такива – подчертайте сказуемите и оградете съюзната връзка. Препишете сложните изречения в тетрадките си и подчертайте бройната форма на съществителните имена.

Пред входа на блока намерих изгубена чанта. Отворих я. В нея намерих ключодържател, на който имаше закачени два ключа. Проверих за портмоне с документи. Видях адреса на собственика и се запътих към него. Озовах се пред врата, до която имаше два звънеца. Странно защо. Позвъних на единия. Вратата се отвори, а пред мен застана една възрастна жена. Благодарих ми и ме покани да вляза. Въведе ме в кухнята, където имаше само два стола. Подкани ме да седна. Отвори шкафа, в който имаше три метални кутии. Извади едната и ме почерпи с бисквити. Взе стария чайник. Сипа вода до половината, защото искаше да направи само два чая. Не можех да ѝ откажа. Изпих топлата напитка и си тръгнах.

8. Съставете пет сложни съставни изречения. Използвайте бройната форма на някои от следните съществителни: *въпрос, изпит, проект, телевизор, телефон, хляб, самолет, нож*

9. Преобразувайте пряката в непряка реч. Следвайте инструкциите в скобите.

(Пример: – За Коледа получих аквариум с хамстер. – похвали се Йоана (два/хамстер); Йоана се похвали, че за Коледа е получила аквариум с два хамстера.)

– През лятото ходих на сафари в Африка и видях лъв. – въодушевено разказваше Петър. (няколко/лъв)

Калоян попита Иван:

– Научи ли урока? (два/урок)

– Мамо, купи ми сладолед. – мрънкаше сестра ми. (три/сладолед)

– За рождения си ден искам подарък. – каза на родителите си Камелия (четири/подарък)

10. Потърсете в интернет съставките за любимия ви десерт. Препишете ги в тетрадките си. Направете описание как ще го приготвите (стъпка по стъпка). Подчертайте употребените бройни форми.

11. Кой вариант на изречението е правилен. Обяснете грешките при другите.

А) В класацията участват двадесет алпиниста, които са изкачили няколко хълма и са покорили по десет върха.

Б) В класацията участват двадесет алпинисти, които са изкачили няколко хълмове и са покорили по десет върха.

В) В класацията участват двадесет алпинисти, които са изкачили няколко хълма и са покорили по десет върхове.

Г) В класацията участват двадесет алпинисти, които са изкачили няколко хълма и са покорили по десет върха.

12. Обяснете защо се различават формите за множествено число в двойките изречения.

На фронта се сражаваха двама офицери. – В партия шах има общо четири офицера.

На теста ще има два типа въпроси. – Дватама типове, които влязоха в дискотеката, изглеждаха съмнителни.

В българската история има няколко ханове, които са управлявали за много кратко време. – Край пътя един до друг стояха двата хана.

13. Съставете две двойки изречения по модела от задача 12.

14. В текста са допуснати 14 грешки (граматични, правописни и пунктуационни). Редактирайте го и препишете в тетрадките си.

Това лято с моята сестра отидохме на цирк. Завесите се вдигнаха и преставлението започна. Първи на арената излезоха четирима акробата които ни смаяха със своето изпълнение. След тях се появиха няколко дресъора. Зад тях застанаха три слонове. В представлението участваха и два лъва, три маймуни и пет коне. Най-добрия номер беше този на клоуните. Изтински ни разсмя. В края светлините изгаснаха. Публиката бурно аплудираше. Артистите отново излязоха за да благодарят на зрителите. Преди да си тръгнем със сестра ми, си зехме по един захърен памук. Дълго ще помним това изживяване.

15. Разкажете писмено за вашето любимо преживяване през лятото. Подчертайте използваните бройни форми на съществителните.

CONCLUSION

Предложените упражнения за седми клас са пробирани. Учениците първо бяха запознати с теорията, отнасяща се за бройна форма – образуване, употреба и особености. Очаквано по-голямата част от грешките са свързани с разглежданата категория, а не със засегнатите други теми (видове сказуеми, видове сложни изречения, преобразуване на пряка реч, откриване и редактиране на граматични, пунктуационни и правописни грешки). От получените резултати наблюдаваме следното:

- Първа-четвърта задача – посочват бройна форма на съществителни имена от мъжки род, които назовават лица. Пример: *лекар – лекари* (мн.ч.) – *двама/няколко лекаря* (бройна форма); *кмет – кметове* (мн.ч.) – *двама/няколко кмета* (бройна форма); *художник – художници* (мн.ч.) – *двама/няколко художника* (бройна форма)

- Пета, шеста и осма задача – забелязва се замяна на специфичната форма за множествено число с членувана (кратка) форма на съществителни имена в единствено число. При съставянето на изреченията: *Взех ножа, който беше тъп.*; *Балерината трябва да изтанцува танца.*; *Беше доста хладно в самолета.* – съществителните *ножа, танца и самолета* трябва да са използвани в тяхната бройна форма.

- Седма задача – изпитват затруднения при изречението *Отвори шкафа, в който имаше три метални кутии*. Правилно го определят като сложно съставно изречение, но се подвеждат, че *три метални кутии* изразява бройната форма на *кутия*.

- Девета и десета задача – не се наблюдават грешки при употреба на бройна форма.

- Единадесета задача – не всеки е посочил верния отговор, което води и до грешки при редактирането на останалите. Най-често избираният отговор е *В) В класацията участват двадесет алпинисти, които са изкачили няколко хълма и са покорили по десет върхове*. В другите подточки са извършили така редакцията, че всички окончания да съвпадат с тези от подточка *В*.

- Дванадесета задача – затрудняват се при обяснение на причината за разликата във формите на една и съща дума

- Тринадесета задача – изпълнението на това упражнение породило най-големи затруднения. Бяха посочени за пример думи (и съставени с тях изречения), които нямат бройна форма. Голяма част от учениците оставиха ненаписана задачата. Пример: *Двете кралици в шаха са най-силни.* – *Двете Елизабет I и Елизабет II са живели доста време*.

- Четиринадесета задача – липсва редакция предимно на думите *няколко дресъора* и *четирима акробата*.
- Петнадесета задача – голяма част от учениците създадоха текст, но без да използват бройна форма.

От посочените грешки при изпълнение на предложените задачи можем да заключим, че няма особено трайни знания за разглежданата категория, има колебание и затруднение при употребата ѝ.

REFERENCES

Balchev, B. Bulgarian language in school. Bulgarian Philology Union. 2012, Sofia. 44-45, 50-51, 121-122. (*Оригинално заглавие*: Бълчев, Б. Българският език в училището, Съюз на филолозите българисти, София, 2012, с. 44-45, с.50-51, с 121-122).

Georgieva, M., Jobov, V., Dimitrova, D., Gabrovska, V. Textbook. Bulgarian Language. 7th grade. 2019. Klet Bulgaraia (*Оригинално заглавие*: Георгиева, М., Жобов, В., Димитрова, Д., Габровска, В. Учебник по български език за 7 клас, КЛЕТ БЪЛГАРИЯ, 2019).

Giurova, V., Bovilova, V., Walkanova, V., Dermendjieva, G. Interactivity in education process. 2006. Sofia. (*Оригинално заглавие*: Гюрова, В., Бовилова, В., Вълканова, В., Дерменджиева, Г. Интерактивността в учебния процес или за рибаря, рибките и риболова, София, 2006).

INTERENET RESOURCES

Boyanova, D. Innovative Pedagogical Practice for mastering in complex sentences in 7th grade. Даниела Боянова (*Оригинално заглавие*: Боянова, Д. Иновативна педагогическа практика за усвояване на сложните изречения в седми клас). URL: <https://diuu.bg/emag/14823/>

Approaches, Methods and Technics in education of Bulgarian language. (*Оригинално заглавие*: Подходи, методи и техники в обучението по български език). URL: https://bg-filologiq.blogspot.com/2012/01/blog-post_9864.html

FRI-2G.405-SSS-LLA-07

PRIMARY SCHOOL HRISTO BOTEV - VILLAGE SHISHENTSI, VIDIN AT THE END OF THE 19-TH CENTURY⁴⁴

Petar Ivanov, Student

Department of Bulgarian Language, Literature, History and Art
University of Ruse "Angel Kanchev"
E-mail: peter_202@abv.bg

Assist. Prof. Vesselka Radeva, PhD

Department of Bulgarian Language, Literature, History and Art
Faculty of Natural Sciences and Education
University of Ruse "Angel Kanchev"
E-mail: vradeva@uni-ruse.bg

***Abstract:** The report traces the creation and development of the elementary school in the village of Shishentsi, Vidin, in the nineteenth century. A large number of documents from the school's activities, stored in the State Archives - Vidin, were used. The successes and difficulties in the education of the students and the teacher's work are shown. During the period, the school was supported by rented fields, meadows, vineyards, but the money was not enough to cover all material costs.*

***Key words:** Shishentsi, school, teachers, students, education, history, archives*

ВЪВЕДЕНИЕ

Село Шишенци, Видинско придоби национална известност като „най-страшното“ и „най-мистичното“ село в България. Тази негова слава тръгва от легенда в различни варианти, свързваща селото с отвлечения на мъже от самодиви, включително и в най-ново време. Самодивите били убити хора от близкото село Гюренци, тръгнали да правят сватба в Шишенци, но погубени заради ревността на друг кандидат за булката.

Днес селото е обитавано от около 40 жители, предимно възрастни хора, които преживяват без лекарска помощ, аптека, магазин, обществен транспорт... За обезлюдяването на селото съществена роля има закриването на училището още през 70-те години на XX в.⁴⁵

Това училище има богато минало, от което е останала една полуразрушена сграда и доста обемен архивен фонд. Запазените документи са за периода 1888-1975 г. и са с разнообразен характер. Сведения за дейността в училището се съдържат в различните преписки с училищните инспекции, общинския съвет, други организации и учреждения, летописната книга, протоколни книги от заседания на учителския съвет, доклади, сведения, отчети, счетоводни документи, санитарна книга, а също и от един ценен албум със снимки на учителите. През годините има направени проучвания за историята на селото от местни краеведи, но в основната си част тези архивни документи остават неизследвани и непубликувани.⁴⁶

ИЗЛОЖЕНИЕ

Има различни хипотези за годината на основаване на училището в Шишенци, но никоя от тях не е документирана. Според едно от сведенията, първото килийно училище в селото започва работа през 1867 г., а като първи учител се сочи Пуйо Грозденски. Преди

⁴⁴ Докладът е представен на студентската научна сесия на 16 април 2024 г. в секция „Лингвистика, литература и изкуствознание & История, етнология и фолклор“, с оригинално заглавие на български език: УЧИЛИЩЕТО В СЕЛО ШИШЕНЦИ, ВИДИНСКО В КРАЯ НА XIX ВЕК.

⁴⁵ https://trud.bg/strashnata-legendaza-selo-shishenci/#google_vignette; <https://bulgarianhistory.org/legendi-selo-shishenci-samodivi/>

⁴⁶ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 1-92.

това децата са посещавали училището в близкото село Бойница. Тази година е посочена в книгата на Недко Жиков „Шишенци: Опит за история“, но авторът не цитира своя източник и вероятно се базира на спомени на местни хора, предавани във времето и по-късно записани някъде. Въпреки липсата на сигурни доказателства, не е изключено тази теза да отговаря на истината.⁴⁷

Първите запазени официални сведения за годината, в която е построена училищната сграда в селото, се дават от самото училище през 1889 г. и сочат 1880 г. В предоставени статистическите данни, се съдържа и информация, че училището се посещава от 55 момчета и 12 момичета. Става ясно, че не са обхваната всички деца в селото на съответната възраст, тъй като подлежащите на обучение са 63 момчета и 23 момичета.

През учебната 1888/1889 г. учениците се обучават от само един учител – Христо Цимоарев, на 22 години, от град Кула. Той е завършил Видинската реална гимназия и през тази учебна година за пръв път е назначен за учител с годишна заплата от 500 лв. за 28 часа седмично. Неговата заплата съставлява почти целия училищен бюджет, който е в размер на 650 лв. годишно. Останалите 100 лв. се изразходват за издръжката на училището. Към този момент то притежава една нива, но в сведението не се посочва нейния размер, а също и събрани приходи от нея.⁴⁸

По данни от Статистика на училищата в княжество България за учебната 1894/1895 г. се вижда, че училището в Шишенци разполага с една общинска учебна сграда, с 4 помещения, 3 от които са класни стаи, всяка по 25 кв. м., с 1000 кв.м. двор или общо 1800 кв.м. сграда и двор. Училищната библиотека притежава общо 66 тома литература, от които 30 са определени като научни.⁴⁹ Учениците се обучават в 4 отделения от двама учители, като разбивката е следната: I отделение - 31 момчета и 2 момичета; II отделение – 22 момчета и 5 момичета; III отделение – 10 момчета и 0 момичета и IV отделение – 9 момчета и 0 момичета или общо 79 ученици – 72 момчета и 7 момичета. Преди края на учебната година 24 ученици са напуснали училището, почти всички – 22 са напуснали поради болест и 2 по други причини.⁵⁰

Сред запазените документи за периода до края на XIX в. значителна част заемат указанията, давани на учителите в Шишенци от инспекторите на Видински и Кулски учебни окръзи. От тях могат да се получат сведения за проблемите, пред които са изправени учителите тогава, високите изисквания, поставени пред тях, както в пряката учебна и възпитателна дейност, но и множеството им ангажменти от обществен характер.

На първо място, от учителите се изисква да спазват стриктно трудовата дисциплина. Не е позволено да се отсъства без причина, отпуск в учебно време може да се разреши само по уважителни причини и когато „е крайно наложително отсъствието“ от работното място.⁵¹ Те трябва да имат съставени учебни планове, по които да работят през годината, редовно да вписват оценките на учениците в дневниците и следят за отсъстващите. „От качеството на педагогическата работа зависи бъдещият прогрес или регрес на идните поколения и стабилността ни като страна на политическата карта. Нужна е солидна подготовка, огромно сърце и душа за изпълнението на това толкова отговорно звание, тази мисионерска задача“ – се казва в едно от окръжните на Кулския окръжен инспектор Г. Драгойков през 1891 г.⁵²

На учителите се вменяват задължения във връзка с поддържането на чистота в училищните стаи, а също и да контролират личната хигиена на учениците. „Много от учениците са неизмити, несресани, дрехите им са скъсани и изцапани, а в училищните здания стените са изкаляни, подовете покрити с кал и се вдига прах. Училищните здания трябва

⁴⁷ Жиков, Н. Шишенци : Опит за история . – Видин, 1988, с. 30.

⁴⁸ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 65, л. 8.

⁴⁹ Статистика на училищата в Княжество България, част II. Основни училища – училищни здания, учебни пособия, библиотеки, покъщнина и разходи., С., 1897, с. 50-51.

⁵⁰ Статистика на училищата в Княжество България, част I. Основни училища – училища, учители, ученици, С., 1897, с. 92-93.

⁵¹ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 66, л. 12.

⁵² ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 67, л. 5.

редовно да се метат, учителят по възможност във всеки един момент да се намира между учениците и да не им дава възможност да играят в училищните стаи“. Тъй като много деца страдат от кожни болести поради липса на хигиенни навици, то трябва учителите да вземат мерки за спазване на всички санитарни наредби.⁵³

Когато в региона има установени масови случаи на определени заразни болести, съответно се издават заповеди за прекратяване на учебните занятия. В свой рапорт от 25 януари 1895 г., главния учител моли инспектора на Кулския учебен окръг за разрешение да бъдат разпуснати учениците в Шишенци, поради „появата на болестта шарка заедно с гърлобол в училището, от която са болни 15 души, докато оздравеят“.⁵⁴

Има запазено и едно разпореждане от ноември 1899 г. на Участъковия фелдшер З. Христов за затваряне училището, поради появилата се болест Дифтерит в Шишенци.⁵⁵

Учителите са задължени редовно да посещават местната църква и поне в празничните дни да участват в богослужението. Инспекторът на Кулски учебен окръг в свое писмо от 23 септември 1891 г прави остра забележка на учители, неспазващи този ангажимент, с което дават лош пример на младежта. „В религиозния процес – пише той - трябва да бъдат въвлечени и учениците, като вземат участие в молитвеното пеене като биват приучени първо от техните учители“.⁵⁶

Учителят е призован и да бъде събирач на етнографски материали от своето село. В указанията си инспектора на Видински и Кулски окръзи от 4 декември 1890 г. смята, че точно учителят носи най-голямата отговорност за съхранение на традициите, тъй като той стои най-близо до народа. Възлага му се за задача да записва народните песни на съответния диалект, ако е възможно и да ги нотира. При описанието на отделните обреди да се записват и песните, които ги придружават и пр. Тези материали се изпращат в Министерството на народното просвещение, откъдето за положения труд ще се заплащат суми от 30 до 60 лв., а най-ценните ще бъдат поместени в "Сборник за народни умотворения, наука и книжнина". „При дадени условия учителят е най-способен да наблюдава народните движения и най-тънките и скрити аспекти на душевността на човека. Неговата мисионерска задача е да съхранява и предава от поколение на поколение мъдростта и да брани родната идентичност“ – се казва в писмото.⁵⁷

В края на всяка учебна година учителите провеждат публични изпити по отделения. Има запазени указания от 10 април 1891 г. за провеждането на такива изпити в Шишенци. Тогава се налага те да се проведат по-рано от предвидената дата 1 май, на 23 април. Три дни преди изпита трябва да се съобщи в селото и да се поканят жителите да присъстват. Училището да е подходящо украсено с венци, учениците да са облечени с чисти дрехи и преди изпита да отидат на църква. Учителите водят т.н. „ведомства“ или дневник за отговорите на учениците, а бележките се записват в училищните дневници. Ведомствата да са подписани от всички учители и заверени с печат от кмета. В присъствието на настоятелството и селяните се прави отчет за учебната година.⁵⁸

Но не всички ученици успяват да издържат изпитите успешно. Според рапорта на главния учител Г. Икономов до инспектора на Кулското учебно окръжие от 18.07 1899 г. тогава са се явили: от първо отделение 10 ученици, от второ 10, от трето 5, от четвърто 4. От явилите се издържат изпита: от първо отделение 8 ученици, от второ 7, от трето 4 и от четвърто 4. Не издържат изпита: от първо отделение 2 ученици, от второ 3, от трето 1, от четвърто няма.

В същия рапорт учителят споделя за трудностите, които преподавателите срещат в учебната работа. В училището липсват необходимите учебни помагала, географски карти, подвижни цифри и букви. Цялата училищна покъщнина „е стара и несгодна“ и причините се

⁵³ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 66, л. 11.

⁵⁴ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 72, л.12.

⁵⁵ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 77, л. 25.

⁵⁶ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 67, л. 5.

⁵⁷ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 66, л. 6.

⁵⁸ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 66, л. 17.

виждат в недостатъчно активната дейност на училищното настоятелство.⁵⁹ Твърде вероятно е и то да не е в състояние да осигури средства за исканите мебели и учебни пособия. Отпреди това има и оплаквания, че настоятелството не е доставило навреме дърва за огрев на училището. Стига се дотам, учениците да си носят дърва от къщи и ги цепят в двора. Това става повод за конфликт между учителите и училищните настоятели.⁶⁰

На фона на всичките тези високи изисквания към учителите, трябва да се отбележат техните ниски заплати, често изплащани им със закъснение. „Парите не стигат на учителите да свържат двата края“ – се признава в едно от писмата на Кулския училищен инспектор Драгойков.⁶¹ Явно някои учители със забавени заплати в Кулско са намерили начин да протестираат през 1895 г., като са затворили училищата без позволение на ръководството. Техните действия са довели до негодувание на родителите и загубено учебно време. Те са предупредени от Инспекцията на Кулско учебно окръжие, че ако не прекратят протеста, ще бъдат считани за напуснати длъжността си, съгласно член 81 от Закона за народното просвещение.⁶²

Положението на учителите може да се илюстрира и с един документ от главния учител Т. Андрейков, който през 1896 г. моли председателя на Шишенското училищно настоятелство да отпусне средства за храна на учителите, защото те не могат да си покрият разносните за месеца само със заплатата!⁶³

Във фонда на Шишенското училище има запазен един училищния бюджет от 1895 г., който дава представа за средствата, с които разполага то и за какво ги изразходва. В него приходите и разходите са разпределени както следва: Приходи: 1. От печалбата на 40 декара ниви – 100 лв., 2. От печалбата на 40 декара ливади – 92 лв., 3. От печалбата на 500 декара лозя – 750 лв. Всичко общо – 942 лв. Разходи: 1. Полагаща се 1/3 част заплата на главния учител за четири месеца, считано от 1 септември 1895 г. до 1 януари 1896 финансова година – 286 лв., 2. Полагащата се 1/3 част заплата на помощник -учителя за четири месеца, считани от 1 септември 1895 г. до 1 януари 1896 финансова година – 180 лв. 3. Възнаграждение на главния учител, съгласно член 72 от Закона за народната просвета – 200 лв. 4. Заплатено на училищния слуга – 120 лв. 5. Отопление и осветление - 20 лв. 6. Поддържане на училищна библиотека – 50 лв. 7. Поправка на училищната сграда – 50 лв. 8. Набавяне на училищни потребности - табли, чинове и др. – 10 лв. 9. За застрахователно дружество „България“ - 26лв. 10. Разни непредвидени разходи - няма. Всичко общо - 942лв.⁶⁴

От този документ става ясно, че училището разполага със своя земя – ниви, лозя и ливади, от които получава приходи, необходими за неговата издръжка. Сумите явно не са били достатъчни, тъй като остатък накрая на финансовата година няма.

Към края на същата година, по време на извършване на частичен ремонт на училището, майсторите измазват сградата, но не я покриват. През нощта покрива рухва поради силна буря и обилни валежи. Докато трае възстановяването на щетите и ремонта на покрива, училищното настоятелство взема под наем една стая около 40 куб. м., в която да се провеждат занятията.⁶⁵ Необходимата допълнителна сума е отразена вероятно в бюджета за следващата финансова година.

За сметка на всички трудности, през 1897 г. в свое Окръжно, Министерството на народното просвещение планира да въведе четиримесечна ваканция за селските основни училища и двумесечна за градските. Това се налага, тъй като през горещите летни дни ученикът се уморява по-бързо, не може да следи обучението по различните предмети с необходимото внимание и вече чувства умора. По-важната причина за дългата ваканция е помощта, която децата оказват на родителите си в полската работа и прибирането на

⁵⁹ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 78, л. 29Г.

⁶⁰ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 67, л. 33.

⁶¹ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 67, л. 36.

⁶² ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 68, л. 57.

⁶³ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 73, л. 49.

⁶⁴ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 72, л. 20Г.

⁶⁵ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 72, л. 63.

реколтата. Има опасения, че подобно дълго отсъствие може да доведе и до някои неблагоприятни последствия. „Повечето деца през ваканцията се оставят да пасат овце и другият домашен добитък, като прекарват повече от времето си излегнати под сянката на някое дърво или събрани по няколко заедно в борене, гонене, тичане по чуждите градини, разтуряне птичите гнезда и т.н. През този период на разпуснатост децата стават груби, непослушни, изгубват скромност и хрисимост в характера, забравят всяко благоприличие и всички задължения към родителите си“. Поради това Министерството препоръчва да се дават подходящи книги за прочит и периодично учениците да се събират в училище за проверка на прочетеното. След всяка проверка на четивата може учителите да предприемат заедно с учениците екскурзии из околността на селището, с цел да служат за поучение и приятно прекарване на времето. Образователният процес е съобразен с изискванията на живота на село тогава, децата са необходима работна ръка и помощници на своите родители. Стремехът е те да не се откъсват напълно от училището през лятото и да се насърчи четенето на книги.⁶⁶

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Развитието на учебното дело в Шишенци, Видинско в края на XIX в. е добра илюстрация за състоянието на училищата по селата наскоро след Освобождението и в следващите години до края на века. Възникват като килийни училища към местната църква, постепенно обхващат все повече момичета и момчета от селището, разполагат с общинска сграда и се издържат от бюджет, с постъпления главно от дадени под наем ниви, лозя и ливади, предоставени от общината за покриване нуждите на училището. Сумите често са недостатъчни за изплащане заплатите на училището, закупуване на необходимите учебни пособия, дърва за огрев и пр.

Въпреки трудностите, данните показват, че училището в Шишенци е обхванало почти всички ученици, подлежащи на задължително обучение, извършва редовен учебен процес, има библиотека с обогатяващ се книжен фонд. Учителите спазват указанията на Видинския и Кулски инспектори, редовно докладват исканите сведения и дават отчет за своята работа. Освен пряката дейност, на учителите се възлагат различни задачи от обществен характер, тъй като те са образовани и се приемат от селяните с голямо доверие като хора с висок морал. В следващите години училището продължава своето развитие като прераства в прогимназия, строи се нова сграда, увеличават се имотите, управлявани от училищното настоятелство, подобрява се материалната база и се назначават повече учители.

REFERENCES

Zhikov, N. Shishentsi: An attempt at history. Vidin, 1988, 30. (*Оригинално заглавие:* Жиков, Н. Шишенци : Опит за история . – Видин, 1988, с. 30.)

Statistics of schools in the Principality of Bulgaria, part two. Primary schools - school buildings, teaching aids, libraries, furniture and expenses. Sofia, 1897, 50-51. (*Оригинално заглавие:* Статистика на училищата в Княжество България, част II. Основни училища – училищни здания, учебни пособия, библиотеки, покъщнина и разходи., С., 1897, с. 50-51)

Statistics of schools in the Principality of Bulgaria, part one. Primary schools - schools, teachers, students, Sofia, 1897, 92-93. (*Оригинално заглавие:* Статистика на училищата в Княжество България, част I. Основни училища – училища, учители, ученици, С., 1897, с. 92-93.)

State Archive - Vidin, fund 179K, description 1, archival units 66, 67, 68, 72, 73, 75, 77, 78. (*Оригинално заглавие:* Държавен архив – Видин, фонд 179К, опис 1, архивна единица 66, 67, 68, 72, 73, 75, 77, 78)

⁶⁶ ДА- Видин, ф.179К, оп 1, а.е. 75, л. 16.

INTERENET RESOURCES

Labor online. The horror legend of the village of Shishentsi. (*Оригинално заглавие:* Труд онлайн. Страшната легенда за село Шишенци.) URL:https://trud.bg/strashnata-legendata-za-selo-shishenci/#google_vignette.

Association "Bulgarian History". The Samodivas from the village of Shishentsi. Narrator: Narcissa Nedyalkova (*Оригинално заглавие:* Сдружение „Българска история“. Самодивите от село Шишенци. Разказвач: Нарциса Недялкова.) URL:<https://bulgarianhistory.org/legendi-selo-shishenci-samodivi/>

**THE LYRICAL CYCLES OF SIRAK SKITNIK
IN JOURNAL "DEMOCRATIC REVIEW" (1909-1910)⁶⁷**

Biserka Loginova, Student

Vidin Branch, University of Ruse "Angel Kanchev"

E-mail: b_loginova@abv.bg

Assoc. Prof. Mira Dushkova, PhD

Department Faculty of Natural Sciences and Education

University of Ruse "Angel Kanchev"

E-mail: mdushkova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The report focuses on the lyrical cycles of Panayot Todorov Hristov, known by the pseudonym Sirak Skitnik, published in the journal "Democratic Review": "Corals", "Confessions", "Sea", "The Smile of Mornings" (1909 - 1910). This problem is poorly studied at the moment, which is why it is of interest. An analysis was made of the poetic features of the works published in the lyrical cycles (vocabulary, artistic means of expression, themes, motifs, influences from other Bulgarian poets). Some distinctive features in Sirak Skitnik's lyrics (specific vocabulary, original figures and tropes) are brought out. In addition, the influence of famous Bulgarian symbolist poets on the lyrics of Sirak Skitnik, published in the journal "Democratic Review", is also highlighted.*

***Key words:** Sirak Skitnik, Journal "Democratic Review", poetic work, poetry, lyrical cycle, Bulgarian symbolism.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Сирак Скитник е особено интересно артистично име, избрано за псевдоним от българския писател и художник Панайот Тодоров Христов (1883-1943). Той е изключително продуктивен както в обществената, така и в художествено-творческата си дейност. През 1912 година взема участие в Балканската война. Участва и в Междусъюзническата, и в Първата световна война. През 1917 година е тежко ранен от шрапнели в белите дробове и в ръката. Награден е със златен кръст за храброст (Stoianov, G., 2009: 41-54). В периода 1913 – 1917 е учител в Асеновград. По-късно става съредактор в сп. „Златорог“, назначен е за драматург и артистичен секретар в Народния театър, за библиотекар в Министерството на просвещението. Заема и позицията председател на дружеството „Родно изкуство“, както и на Съюза на българските художници (СБХ). Сътрудничи на множество списания със стихове, художествено-критически статии и с илюстрации. Сирак Скитник илюстрира редица книги, важни за българската литература и култура. Сред тях са „Поеми“ на Едгар Алън По, „Марионетки“ на Чавдар Мутафов, „Български балади“ на Теодор Траянов, „Рицарски замък“ на Христо Ясенев, „Крале Марко“ на Ангел Каралийчев и др. (Stoianov, G., 2009: 41-54; Genova, I., 2002: 142).

В българската култура Сирак Скитник остава известен най-вече като художник и общественик. Неговото амплуа на поет е почти забравено и остава непроучено в пълнота, непопулярна е и единствената му стихосбирка „Изповеди“ (1910). Поезията му спорадично става обект на внимание от отделни литературоведи (в наши дни – Св. Игов, Б. Дакова, Й. Ефтимов, Цв. Ракъовски, Св. Стойчева и др.). Разгледана е обвързаността на автора със сп. „Художник“ (Св. Стойчева), сп. „Златорог“ (С. Василев) и сп. „Българска реч“ (Р. Маринска).

Нашето изследване е фокусирано върху публикуваните стихотворения на Сирак Скитник в сп. „Демократически преглед“ (проблем, ненапълно непроучен до този момент⁶⁸),

⁶⁷ Докладът е представен на студентската научна сесия на 16 май 2024 г. в секция „Лингвистика, литература и изкуствознание“, с оригинално заглавие на български език: ЛИРИЧЕСКИТЕ ЦИКЛИ НА СИРАК СКИТНИК В СП. „ДЕМОКРАТИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД (1909-1910).

⁶⁸ Бисера Дакова се спира на поезията на Сирак Скитник в „Демократически преглед“, за да посочи в тях траяновското.

на което младият поет активно сътрудничи с поетически текстове в периода 1905-1914 година. Именно чрез публикациите в списанието се налага с известния си псевдоним⁶⁹.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Списание „Демократически преглед“

„Демократически преглед“ излиза в периода 1902-1928 година. Дело е на група млади демократи, които се отцепват от Демократическата партия през 1902 година. Те са водени от Найчо Цанов⁷⁰ и списанието става теоретичен орган на Радикално-демократичната партия, основана от отцепниците през 1905 година. Две години по-късно става собственост на Тодор Влайков и обединява около себе си голяма група учени и писатели, като в същото време прекъсва връзките си с Радикалната партия. След 1923 година се превръща отново в политическо списание, на страниците на което се изразяват идеите на Демократическия сговор. Публикува статии от държавно-правен, социално-икономически, философско-педагогически, културен и политически характер, както и предимно оригинална художествена литература⁷¹.

Професор Михаил Неделчев характеризира сътрудниците по следния начин: „...още с първите броеве „Демократически преглед“ от 1902 г. доста бързо събира съмишленици, като писателя Антон Страшимиров, теоретика на либерализма у нас Иван Харизанов, партийния организатор и бъдещ държавник Стоян Костурков, университетските преподаватели, настоящите и бъдещите професори Любомир Милетич, Иван Георгов, Стефан Киров, Йосиф Фаденхехт, Венелин Ганев. Всички те имат поддръжката на кръга „Мисъл“, на д-р Кръстев, Петко Тодоров, Пенчо Славейков и Пейо Яворов...“ (Nedelchev, M., 2015: 12). Редактори на „Демократически преглед“ през годините са Илия Гергов, Антон Страшимиров и Тодор Влайков. От 1907 година насетне списанието е известно сред широката общественост като *Влайковото списание*. Заради популярността на „Демократически преглед“ сред интелектуалците в обществото, не е изненадващо, че именно на неговите страници са публикувани много от поетическите творби на Сирак Скитник.

Сирак Скитник няма сериозно като обем поетическо творчество и голяма част от творбите му са публикувани основно в периодичния печат. Той помества свои поетически произведения във в. „Наш живот“, сп. „Демократически преглед“, сп. „Художник“, сп. „Наблюдател“, сп. „Знание“, сп. „Бисери“, сп. „Българан“ и др. Както споменахме, автор е на една стихосбирка. Тя е посрещната остро от тогавашната критика. Поради тази причина Сирак Скитник спира да се занимава с поезия, въпреки че е дал заявка, че предстои да публикува и друга своя книга⁷². Димитър Аврамов сполучливо нарича този жест „ранната смърт на поета“ (Avramov, D., 2014).

Поетическите творби на Сирак Скитник притежават специфично звучене. В тази връзка изкуствоведът Димитър Аврамов отбелязва, че атмосферата в поезията на Сирак Скитник е изградена от „самотна печал, резигнация и отчуждение, смътен копнеж по нещо непостижимо, с много пантеистични настроения“ (Avramov, D., 2014). Светлозар Игов посочва, че поезията на Сирак Скитник не е строго индивидуалистична, а носи в себе си духа на времето, в което Яворов и Пенчо Славейков оказват сериозно влияние върху литературното творчество на редица автори. Преки реминисценции от творби на поетите от кръга „Мисъл“ се наблюдават и в поезията на Сирак Скитник. Светлозар Игов обобщава: „Поезията на Сирак Скитник въобще би могла да се възприеме като антология на общите места на поезията на неговото време. Но нали те не липсват не само у малките, но и у

⁶⁹ За първи път псевдонимът *Сирак Скитник* е използван през 1906 година в сп. „Художник“, но в изданието Панайот Тодоров печата много малко свои поетически творби.

⁷⁰ Найчо Цанов (1857 – 1923) – известен български политик, депутат, журналист, общественик, противник на режимите на Стефан Стамболов и Александър Батенберг. Издава вестниците „Свобода“ и „Народен лист“.

⁷¹ Български периодичен печат 1844 – 1944. Аногиран библиографски указател. Т. 1. София: Наука и изкуство, 1962, с. 237.

⁷² Стихосбирката е обозначена като „Изповеди. Стихове. Кн. 1“.

големите поети на това време. У кой ли тогавашен поет няма „сънища“, „бянове“, „молитвена тишина“, „лазури“, „царкини“, „замъци“, „лъчи“, „теменуги“, „хризантеми“ и т.н.“ (Igov, Sv., 1989: 91). Цветан Ракъовски отбелязва, че първите му стихотворни опити са „белязани с родилните петна именно на сантиментализма, а не на чистия символизъм“, като отчита най-вече влиянието на Семьон Надсон⁷³ (Rakiovski, Ts., 2010: 34). Критик като Йордан Ефтимов заключава, че „пейзажите“ на ранния Сирак Скитник „често са окончателни интерпретации на Яворовите „Теменуги“ с ключа на сецесиона“ (Eftimov, J., 2010: 58).

Сирак Скитник публикува първата си творба в списанието през 1905 година⁷⁴, когато то все още има политически отънък. Основно помества стихотворения (14 отделни публикации, част от които са обединени в лирически цикли), както и литературно-художествени писма, докато се намира в Санкт-Петербург в периода 1908-1912 г. Освен тях публикува и няколко разказа. Поради ограничения обем, настоящият доклад ще се фокусира върху лирическите цикли, поместени в две годишнини на списанието (1909-1910).

Лирическите цикли на Сирак Скитник в сп. „Демократически преглед“ (1909-1910)

Цикълът „Корали“ е публикуван в два поредни броя на сп. „Демократически преглед“ (ДП) от 1909 година⁷⁵. Кн. 6 (с. 701-702) съдържа първата част на цикъла със стихотворенията „Грешница“, „Светиня“, „Усмивка“, „Треперящи устни“, „Сенки“. Съответно в кн. 7 (с. 788-789) е поместена втората част от цикъла, съдържаща стихотворенията „Струни“, „Трепет“, „Молитва“, „Спътница“. Несъмнено се усеща влиянието на Теодор Траянов (в появата на отделни образи като образа на деня; както и други „единосъщно изникнали мотиви“ – по Дакова⁷⁶) и символистичната естетика (използването на специфична лексика от символистичния арсенал; чувствата за меланхолия и самота, представяне на страданието, образът на съня и др.).

Усеща се и влиянието на Яворовото стихотворение „Две хубави очи“⁷⁷ върху Сираковото „Грешница“:

Булото на срам и грях –
не ще го хвърлят върху тях
страсти и неволи.
Душата ми се моли,
дете,
душата ми се моли...

Срв. със звученето на стиховете на Сирак Скитник:

Самотна, плачеща: душата – грешница...
... О, моята душа прибулена те моли!
Дете, което чаках сам сред мрак и самота –
Ще възроптаеш ли?

И в двете творби присъства образът на детето, символизиращо чистотата, изградена е и познатата антитеза *невинност – грях*. Повтарящите се символи в лирическия цикъл „Корали“ са свързани със самотата и страданието на фона на контрастните образи *ден – нощ*, като неколккратно е споменато неясното, мистичното време между деня и нощта – *тайнствената среднощ*. Образът на желаната жена също е изграден от контрасти – като *сияние* и *тъмнота*.

⁷³ Семьон Надсон (1862 – 1887) – популярен руски поет, прозаик и публицист.

⁷⁴ Сирак Скитник. Пролетна китка. – *Демократически преглед*, 1905, № 10, с. 235.

⁷⁵ Лирическият цикъл е част от стихосбирката „Изповеди“.

⁷⁶ От разгледаните от нас творби на Сирак Скитник Бисера Дакова откроява като *траяновски* следните символи и образи: *крин*, *пурпур*, както и епитетите *дишащ*, *треперящ*, *жадуващ*, „заети“ от ранния Траянов.

⁷⁷ Димитър Михайлов посочва, че преди „Две хубави очи“ да бъде включено в сборката „Подир сенките на облаците“, стихотворението има три авторски публикации: в цикъла „Дневник“ (сп. „Мисъл“, 1906, кн. 6 и 7); в стихосбирката „Безсъници“ (1907) и в първото издание на „Подир сенките на облаците“, където е включена във втория дял под заглавие „Безсъници“ (1910). – (Mikhailov, D., 2012: 81). Това дава основание да предполагаме, че Сирак Скитник е познавал творбата и волно или неволно е повлиян от нея.

Бъдещото щастие съществува наред с пустотата и самотата, които в символистичната поезия са знаци за „нерадостното земно битие“ (Dobrev, D., 1996). Рефрените в част от творбите са формулирани като реторични въпроси, които задават мотива за предстоящото благоденствие. Споделеността е желана и мечтана, но бъдещето е неясно, за разлика от натрапчивата отчетливост на тишината, безмълвието и пустотата.

Образът на жената е неясен и само бегло загатнат. Портретът е обрисован пестеливо – само с отделни детайли (устни, треперящи устни, разсипани уста⁷⁸, сънени коси, в одеждите на пролетта). Любимата е субект на копнежа, на желанието, на мечтанието, на непостижимостта. Тя е дете, „девственна мечта“. В мислите на поета запазва чистотата си, защото „... *И никога порочний плам/ На възделенье похотно не ще те озари...*“. Дори когато е „възжелана“, еротичното чувство е опоектизирано: „*И ти ела! – в одеждите на пролетта,/ Че бели кринове цвятят по твоите стъпки./ – И ти ела – сияние и тъмнота!*“ Постигането на любовта е тържество над сенките, над пустинята на мъртвите.

В „Струни“ любимата зове чрез мелодията на „моляща китара“, която единствено може да възвърне спомена за любовта, представен чрез образа на късни цветя, цъфтящи под снега. Образът на струните също са част от символистичната естетика и се асоциират с безпокойствата на душата. „Трепет“ е стихотворение, посветено на очакваната близка любов. Любовта възтържествува над нощта (символизираща самотност), превръщайки я в яркослънчев ден. Стихотворението „Молитва“ в голяма степен е непроницаемо. Трудно е да се разберат терзанията на поета. В творбата има недоизказаност и приглушеност на смисъла. От една страна, подканва любимата, отново наречена *дете*, да сподели с него съзercанието, поетическото вдъхновение. А от друга страна, тя трябва да бъде безплътна и сякаш да се разтвори в тишината. Последната творба от цикъла е „Спътница“. Лирическият говорител призовава любимата, но желанието му именно тя да бъде до него е силно разколебано. Стихотворението е построено на основата на дихотомията: *да знам* (в смисъл – ако зная) и *тогаз ела*. Лирическият Аз поставя прегради пред съюза на двамата: тя да не възроптава пред житейските странствания; сърцето ѝ да бъде и „нощ, и пламнал ден;/ и буря, и безмълвие“, но едновременно с това душата ѝ да е „тих акорд от арфата на божество“ и „непорочен храм“. Ако всичко се сбъдне така, както е в бляновете му, той ще носи вдъхновен любовта си, „възносял бих хваление към слънчевия ден“.

Лирическият цикъл „Изповеди“ (ДП, № 8, 1910)⁷⁹, съдържа стихотворенията „Кому!“, „Скръбна вечер“, „При края...“, „В дванайсетия час“, „Отмини!“, „Догарят нашите кандила“, „Ще дойде друг“⁸⁰. Творбите в този цикъл продължават основната линия на мотива за страданието и самотата. Правят впечатление използваните и характерни за символизма мотиви и образи: тишина, гроб, пустиня, покров, тайни, страсти, мълчание, нощ и т.н. В стихотворението „Кому!“, заглавието на което е реторично възклицание, е утвърден мотивът за спомена и спомнянето като отрицание:

За тебе да не спомням,
За тебе да не спомням, о жена, жестока красота.

„В дванайсетия час“ въвежда с епиграф от руския символист Константин Балмонт⁸¹, чрез който се подчертава основната идея на творбата – възможността щастие да бъде постигнато само в съня, тъй като в реалността преобладава мракът. Приспиването на радостта е пряко свързано и със съжалението, отправено към напразните надежди. Тази сюжетна линия на примиреност с нещастие и бленуване за щастие присъства в символистичните творби на редица автори от периода до Първата световна война.

⁷⁸ Подобен художествен детайл откриваме и в „Трепети“: „... с възпламнали целувки на коралови уста...“

⁷⁹ Подписано: Панайот Тодоров (С. Скитник).

⁸⁰ В стихосбирката „Изповеди“ са публикувани: „Кому!“, „Скръбна вечер“, „При края...“, „В дванайсетия час“.

⁸¹ При Сирак Скитник цитатът е неточен: „Усни, моя радост“, докато в оригинала на Балмонт е „Спи, моя радост, усни“ (из „Колыбельная песня“/ „Приспивна песен“).

Цялостното усещане е за разпадащ се и мъртъв свят – храмът е в „съсипни“, в него не може да се намери утеха чрез молитвата, тъй като „покойници ще те посрещнат там“. Пролетта не е видяна като обновление, а тя също носи печал с „късните си зари“ и със своя „печален черен лес без птици и цветя“, с окапали листа („Кому!“). В стихотворението „При края...“ образът на безнадеждната пролет е допълнен: „на пролет плачуща измрелите цветя“, „разкъсани златни одежди“, „мъртва красота“⁸². В миналото е останал споменът за „хубавите дни“, но и той не носи утеха. Финалът на стихотворението носи белега на бъдещата безнадеждност:

На горка скръб сълзите тихо
Обръсиха навеки нашия път:
И плачеш ти, и плача аз – оставени деца
Сред черни лесове на тъмен кръстопът.

Защо е тази болезнена тъга, защо поетовата душа не може да намери никъде пристан и утеха – нито в миналото, нито в бъдещето, нито в любовта, нито в природата? Самият лирически Аз не може да отговори на тези въпроси. В „Отмени!“ той доверява, че не смее да надникне в светинята на своето болно сърце. Взаимността не може да излекува скръбта: „Нали, о, жаден – ти не ще ме напоиш?/ И тъмен – ти не ще ме озариш?“.

Мотивът за обречеността, за безсмислието на живота е основна тема в „Догарят нашите кандила“. Смъртта е представена чрез образа на нощта („черна, вечно мълчалива“, „черно-каменна, немилостива“, „вечната тма“, „черна с черни пътища“). Внушена е представата, че животът бързо преминава, още преди да е започнал, че всеки трябва смирено да чака края на съществуването си. Повторението на двустигието „И сетний син слънчев отдавна забрави/ Одеждите ярки на своя баща“ подсказва идеята, че битието на съвременния млад човек е много по-безсъдържателно, по-незначително от живота на предците.

„Ще дойде друг“ рисува картината на апокалипсиса: „буря с кървав дъжд“, безкрайният лазур е в „дрипи, висящи зловещо“, „изгубени небеса“, слънцето издъхва, столетните лесове умират, реките пресъхват „и рани на безцветното небо възпламнаха“, земята запалва кандила за своите мъченици. Но тук има някаква идея за промяна: „тъмата недоверчиво звучи/ Небето чака“. Новият ден или новият живот, или новият копнеж (не е назван пряко от лирическият Аз) ще дойде, за да разкъса мрака и да прогони сенките на „старий ужас“.

„Море“ („Узори“)⁸³ – (ДП, 1910, № 10)⁸⁴ се състои от три неозаглавени части, в които са вплетени редица мотиви: митологични същества (наяди⁸⁵, русалки, тритони и нимфи – „безсрамно пияни и розово-голи“), „черни пустини“, невести, деца, печални робини, царици, вино, фонтани, кораб вълшебен. Творбата звучи значително по-оптимистично в сравнение с другите стихотворения, в които на преден план е изведена темата за страданието. Активен е белият цвят или образи, асоцииращи се с него: „светли ливади“, „млечни крила“, „светли предчувствия“, „сребърни пръски“, „фонтани от мляко“, „млечни мимози“, „бисерни ризи“, „бели дечица“, „весело сребро“, „белокъдри невести“, „бели простори“, „мраморно-сънни ръце“ и др. Усещането се допълва и от наличието на соларните знаци: „огреяни лодки“, „слънчевий пясък“, „разнищени слънчеви хищни лучи“. Въпреки че на пръв поглед е изведен белият цвят, символизиращ чистотата, невинността, живота, както и образите на играещите деца, те контрастират със символите на смъртта – „черни пустини“, „блокове черни“, „умрели царици“, „простреляно детско сърце“. Контрастът *черно – бяло* представя действителността и мечтателността, като всички алегии и символи, свързани с белия цвят са в полето на желанието, докато символиката на черния цвят се асоциира с осезаемия свят и подсказва преходността на живота.

⁸² В „Скръбна вечер“ от същия цикъл кринът е назван *болезнен крин*, който цъфти без дъх.

⁸³ Узор (рус., книж., рядко) – шарка, украса. В цикъла „Море“ Сирак Скитник използва думата в следния контекст: „Пред мене морето узори заплита/ от тъмно-зелена коприна и бисер“.

⁸⁴ Цикълът „Море“ не е включен в стихосбирката „Изповеди“.

⁸⁵ Няди (древногръцка митология) – нимфи, които имат власт над изворите, ручейте и потоците.

С цикъла „Усмивката на утрини“ (ДП, № 5, 1910)⁸⁶ са обвързани три стихотворения: „В сиянието на нощта“, „Глъбина“, „Целувката на деня“. Те са с по-различно звучене в сравнение с предишните творби, които разгледахме. Носят оптимизъм, светлина, желание за съпричастност. Първото е реминисценция на светлината, мечтателността, приказността, ангеличността. Нощта е представена като тайнствена, чудна, просветлена. Второто стихотворение е с вокативно звучене („О дай да се окъпя в блясъка на твоите очи,/ О жена“). Лирическият Аз приканва, моли, зове любимата жена да отвърне на чувствата му. Централен е образът на женските очи, които са символ на любовна споделеност, на спасение, на възраждане, но и на тайнственост и неразгадаемост. Последната творба също е във вокативна форма („Ще дойдеш ли при мен?...“). Азът се превъплъщава в лилия [символ на чистите душевни пориви, на девствеността, на лесно ранимата и страдаща душа (Dobrev, D., 1996: 129)] и обещава на любимата слънце, пролет, „жадно-дишащи предутрини, окъпани във пурпур и роса“, но и в „роза кървава, разцъфнала над светящи води“ – като алегория на сложното чувство любов – и духовно, и плътско, което и възвисява, и ранява.

ИЗВОДИ

От направения дотук анализ става ясно, че темите, мотивите, образите и цялостното звучене на стихотворенията на Сирак Скитник приличат на творбите на други поети-символисти (П. К. Яворов, Т. Траянов). Много от характерните за символистичната естетика образи и символи присъстват в лирическите цикли: *вуал* (воал) *блян*, *двери*, *душа*, *лучи* (лъчи), цветето *крин* (крем), *лилия*, *мечта*, *очи*, *пустиня*, *пурпур*, *ресници*, *роса*, *сенки*, *сън*, *страдалец* и много други⁸⁷. Познат ни е и неясният, неконкретният, миражният образ на жената.

Липсата на индивидуалност в поезията на Сирак Скитник несъмнено е сред основните поводи за критика на поетическите му опити. Владимир Василев го нарича епигон, посочва го като пример за „манияците“, публикуващи поезия. Светлозар Игов пише, че стихотворенията му „носят белега на дебютната незрелост“; поезията му е „аморфна“; „липсва индивидуален глас, ясна поетическа дикция, определена интонационно-ритмична структура, собствена словесна музика, определен акустичен образ“ (Igov, Sv., 1989: 89; 92).

Една от водещите черти на символистичната поезия е нейната музикалност и богатата оркестрация. Но мелодиката не е овладяна от Сирак Скитник – стихотворенията му са нестройни, неритмични, избягват римните съзвучия. За постигане на ритъма поетът си служи с повторения (предимно анафора и епифора).

Лирическите цикли, които разгледахме, са подчинени на една обща емоционална доминанта – скръбта. Както и при други лирици от периода, и тук отсъства отчетливият конфликт – било то вътрешен или външен, и не може да се разбере защо е тази мирова скръб, какво е продиктувало минорното, меланхоличното звучене на стиховете. Поезията на Сирак Скитник е поезия на тъгата, на *сплина*⁸⁸. *Сплинът* се е превърнал в неизменна част от поетовата душа, отрано разбрала несъвършенствата на света, неизбежната му обреченост.

Отделните творби са обединени също и чрез използваната лексика – предимно от символистичния регистър. Но групирането на стихотворенията в цялостен лирически цикъл при Сирак Скитник е твърде условно, тъй като тематичната им близост е относителна, своеобразният сюжет не се разгръща от творба в творба, трудно е да говорим и за общ хронотоп и т.н. (с изключение на циклите „Море“ и „Изповеди“).

Въпреки че се придържа към характерната символистична лексика, Сирак Скитник използва и някои оригинални думи и словосъчетания, които можем да наречем *негови*: *надзвездия*, *извиви причудни* (вм. извивки причудливи), *бездихно* (вм. бездиханно), *небродни*

⁸⁶ Цикълът е публикуван в „Изповеди“.

⁸⁷ Въпреки че се учи на поетически стил от символистите, на места се среща и не особено издържана образност (напр. *безплодни кандила*).

⁸⁸ „Spleen“ (англ., поет.) – меланхолия, тъга, мъка, мрачно настроение, страдание; скука. В „Цветя на злото“ Шарл Бодлер представя цял цикъл от стихотворения със заглавие „Сплин и идеал“.

пътеки (вм. неизбродни, неизбродими). Част от колорита на творбите му са и употребените и остарели думи като *предгорие* (пред планина), *узор* и др. Поезията му не се отличава с необичайна образност, но за нас оригинални са следните фигури и тропи: *кървави комети; буря с кървав дъжд*; „*От копия тънки вълните ранени/ простират пречупени млечни крила*“; вълните като „*фонтани от мляко*“; *тайните призвездни*; „*тих акорд от арфата на божество*“ и др.

В есето си „Разговор за поезията“ Пол Валери казва, че при поетическото състояние или вълнение взаимовръзките между хората, вещите, събитията и действията от осезаемия свят променят стойността си в художествения, тъй като се свързват по различен начин, откликват един на друг, съизмерват се помежду си, „музицират се“. Именно в това се изразява спецификата на светоусещането в поетическия свят, което е близко до съновиденията. В лириката на Сирак Скитник, дори и да има „обща места“ с други поети, неповторимо ще остане изпитаното и пресъздадено чувство. Стихотворенията рисуват субективното усещане за *тук и сега*, вълненията, впечатленията на младата душа. Пол Валери пише: „... някои мигновения ни разкриват дълбочини, където е залегнало най-хубавото от нас, но то е във вид на частици, примесени с груба материя, на отломки със странна или недодялана форма“ (Velery, P., 2011: 116). Затова, въпреки поетическите несъвършенства от стихотворенията, публикувани в „Демократически преглед“, да се вгледаме отново в тази младежка поезия, „да отделим от масата трошиците благороден метал, а после са ги претопим и да отлеем от тях накит“ (Velery, P., 2011: *ibid*).

REFERENCES

Avramov, D. (2014). Sirak Skitnik: aspects of his aesthetics. *Култура* (24.02.2014). URL: <https://kultura.bg/web/>. Accessed on (21.04.24.). (**Оригинално заглавие:** Аврамов, Д., 2014. *Сирак Скитник: аспекти на неговата естетика*).

Bulgarian periodical press 1844 – 1944. Annotated bibliographic index. Т. 1. Sofia: Science and Art, 1962. (**Оригинално заглавие:** Български периодичен печат 1844 – 1944 г. Анотиран библиографски указател. Т. 1. София: Наука и изкуство, 1962).

Dakova, B. Trajan's in the poetry of Sirak Skitnik. URL: https://bgmodernism.com/our_modernism/b_dakova#N7. Accessed on (25.04.24). (**Оригинално заглавие:** Дакова, Б. *Траяновското в поезията на Сирак Скитник*).

Dobrev, D. (1996). *Directory of symbols in Bulgarian symbolism*. Shumen: Gallus Publishing House. (**Оригинално заглавие:** Добрев, Д., 1996. *Справочник на символите в българския символизъм*. Шумен: Издателство „Галус“).

Eftimov, J. (2010). Dead Happiness: Orphan Wanderer and the Symbolist Herbarium. In: Sirak Skitnik and the Bulgarian culture. Blagoevgrad: University Publishing House "Neofit Rilski", 2010, 57-65. (**Оригинално заглавие:** Ефтимов, Йордан. *Мъртвото щастие: Сирак Скитник и символистичният хербарий*. – В: *Сирак Скитник и българската култура*. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2010, 57-65).

Genova, I. (2002). Sirak Skitnik and the Bulgarian book in the 1920s. *Art in Bulgaria in the 1920s: Modernism and the National Idea*. Sofia: Institute of Art Studies, BAN, 141-155. (**Оригинално заглавие:** Генова, Ирина, 2002. *Сирак Скитник и българската книга през 1920-те години*. – In: *Изкуството в България през 1920-те години: Модернизъм и национална идея*. София: Институт за изкуствознание, БАН, 2002, 141-155).

Valery, P. (2011). *A Discourse on Aesthetics and Other Essays*. Sofia: New Bulgarian University. (**Оригинално заглавие:** Валери, П., 2011. *Реч за естетиката и други есета*. София: Нов български университет).

Igov, Sv., (1989). *The Ugly Ducklings. Critical Everyday Life 1982 – 1986*. Sofia: Bulgarian writer. (**Оригинално заглавие:** Игов, Св., 1989. *Грозните патета. Критическо всекидневие 1982 – 1986*. София: Български писател.)

Mikhailov, D. (2012). The poet Yavorov. Veliko Tarnovo: DAR-RH. (**Оригинално заглавие:** Михайлов, Д. 2012. Поетът Яворов. Велико Търново: ДАР-РХ, 2012).

Nedelchev, M. (2015). Morality and politics. Pages about Todor Vlaikov. Sofia: Nora. (**Оригинално заглавие:** Неделчев, М. 2015. Морал и политика. Страници за Тодор Влайков. София: Нора).

Rakiovski, Ts. (2010). Sirak Skitnik and Bulgarian symbolism. The other periodization according to the journal Artist. In: Sirak Skitnik and the Bulgarian culture. Blagoevgrad: University Publishing House "Neofit Rilski", 2010, 25-56. (**Оригинално заглавие:** Ракъовски, Цв. Сирак Скитник и българският символизъм. Другата периодизация според сп. „Художник“. – В: Сирак Скитник и българската култура. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2010, 25-56).

Skitnik, S. (1909). Corals ("Sinner", "Strings", "Shiver", "Prayer", "Companion"). "Democratic Review", 6, 701-702. (**Оригинално заглавие:** Скитник, С., 1909. Корали („Грешница“, „Струни“, „Трепет“, „Молитва“, „Спътница“). сп. „Демократически преглед“, 6, 701-702).

Skitnik, S. (1910). Confessions ("To whom!", "At the Twelfth Hour", "At the end...", "Go away!", "Our lamps are burning", "Another Will Come"). "Democratic Review", 8. (**Оригинално заглавие:** Скитник, С., 1910. Изповеди („Кому!“, „В дванайсетия час“, „При края...“, „Отмини!“, „Догарят нашите кандила“, „Ще дойде друг“), сп. „Демократически преглед“, 8).

Skitnik, S. (1910). Sea. "Democratic Review", 10. (**Оригинално заглавие:** Скитник, С., 1910. Море. сп. „Демократически преглед“, 10)

Skitnik, S. (1910). The smile in the morning ("Into the Glow of the Night", "Depth", "Kiss of the Day"). "Democratic Review", 5. (**Оригинално заглавие:** Скитник, С., 1910. Усмивката на утрини („В сиянието на нощта“, „Глъбина“, „Целувката на деня“), сп. „Демократически преглед“, 5).

Stoyanov, G. (2009). A little-known family with many famous descendants. "Past" magazine. 3, 41-54. (**Оригинално заглавие:** Стоянов, Г., 2009. Един малко известен род с много известни потомци. сп. „Минало“, 3, 41-54).

UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“

UNION OF SCIENTISTS - RUSE

**64TH ANNUAL SCIENTIFIC CONFERENCE
OF UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“
AND UNION OF SCIENTISTS – RUSE**

OCTOBER 2025

INVITATION

**Ruse, 8 Studentska str.
University of Ruse
Bulgaria**

PROCEEDINGS
Volume 63, Series 6.6.

Linguistics, Literature and Art Science
&
History, Ethnology and Folklore

Under the general editing of:
Assoc. Prof. Svetlozar Tsankov, PhD

Editor of Volume 63:
Assoc. Prof. Desislava Atanasova, PhD

Bulgarian Nationality
First Edition

Printing format: A5
Number of copies: on-line

ISSN 1311-3321 (print)
ISSN 2535-1028 (CD-ROM)
ISSN 2603-4123 (on-line)

The issue was included in the international ISSN database, available at <https://portal.issn.org/>.
The online edition is registered in the portal ROAD scientific resources online open access

PUBLISHING HOUSE
University of Ruse "Angel Kanchev"